

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

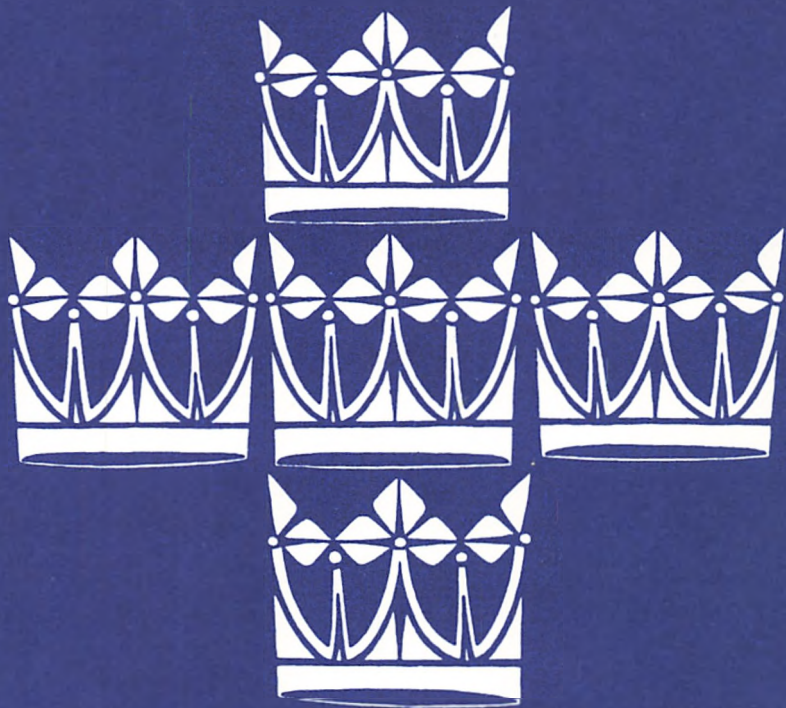
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Nils G. Bartholdy
De tre kroner og korset
Unionssymbolik, ambition og rivalitet 233

Bengt Olof Kälde
Serafimerordens tronföljarsköldar 261

Ingrid Padel
Landskapsvapen i damast 269

Susanne Vogt og Allan Tønnesen
Heraldik - fra korstog til IC3-tog 274

Heraldica varia 282

Heraldisk litteratur siden sidst 285

Dette hæfte er udgivet med støtte fra Nordisk publiceringsnævn for humanistiske tidsskrifter og Alfred Goods Fond.

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i et eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m., men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brugen.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med 1 1/2 linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). Egentlige artikler skal være forsynet med et kort resume på engelsk, tysk eller fransk.

Noterne markeres med et svævende tal (uden parentes) i brød- eller billedtekst, noterne skrives for sig og nummereres fortløbende. Titlen på de bøger og tidsskrifter, der henvises til, kursiveres eller understreges, og både forfatter, titel og udgivelsessted og -år medtages.

Billeder. Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen Ill./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på resumeets sprog.

Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt og korrekturen foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvingende nødvendige, betales de af forfatteren.

Efter udsendelsen af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

Anmeldelser forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatterens navn/e: Bogens titel (evt. undertitel eller skrifttrække). Udgivelsessted, forlag, årstallet på titelbladet. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

Artikler modtages helst på diskette sammen med en papirudskrift af manuskriptet. Disketten bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. Teksten skrives uden brug af orddele, notefunktion og tabulator ved linjeskift, og der må ikke forekomme en blank linje mellem hvert nyt afsnit. Noterne følger samlet sidst efter teksten. Diskette leveres som WP 5.1, ASCII-format eller MacWrite.

De tre kroner og korset Unionssymbolik, ambition og rivalitet

Af Nils G. Bartholdy

Flerе heraldikere har gennem årene givet deres forklaringer på de tre kroners betydning og funktion, men i mindre grad beskæftiget sig med det kors, der også var et unionssymbol. Nationale holdninger har i et vist omfang påvirket nogle af forskernes vurderinger, og det er næppe forkert at hævde, at for nogen har ønsket om at fremlægge en egen teori spillet en rolle.

I 600-året for Kalmarunionens grundlæggelse er der grund til at revurdere synspunkterne, føje nye til og forsøge en syntese.

Unionsdronningen Margretes valg af tre kroner som heraldisk symbol for Kalmarunionen var ikke blot en billedliggørelse af en forbindelse mellem tre riger, men en politisk udnyttelse af et eksisterende ikon, og brugen af de tre kroner fik konsekvenser århundredere frem i tiden.

Trekronervåbenet er både et svensk statssymbol og et heraldisk udtryk for den

Dansk mønt fra Erik Menveds regeringstid, ca. 1290.

Dänische Münze, etwa 1290. - Tegning i Heribert Seitz: De tre kronorna. 1961.

nordiske union, der blev virkeliggjort i 1397, og for senere forsøg på at genetablere den. Brugen af de tre kroner blev direkte og indirekte årsag til krigeriske eller diplomatiske sammenstød mellem Danmark og Sverige.¹

Tre kroner i 1200-tallet

Der kendes en dansk mønt, hvorpå der ses tre kroner, to over én. Den er af Georg Galster med sikkerhed dateret til ca. 1290, altså Erik Menveds regeringstid.² En politisk tolkning af disse kroner i retning af et symbol for tre riger ville være helt urimelig. De må snarere jævnføres med kongens tronsegel, kendt fra 1287, hvor den kronebærende kongeskikkelse er gengivet med en tilsvarende krone på hver side i albu-højde, således at der forekommer tre kroner ialt. Da der er tale om genbrug af faderen Erik Glippings tronsegel, der ikke har de to kroner i siderne, må kronerne være graveret i stampen for at identificere den nye konge. I Uppsala domkapitels segel, kendt fra 1310, er tre kroner placeret på lignende måde, nemlig én på den svenske nationalhelgen St. Eriks hoved og to ud i siderne.

Det er ubestrideligt, at trekronermærket i Norden er et tidligt og vedvarende fænomen i Sverige.

Da Magnus Ladulås i 1275 blev svensk konge efter sin afsatte ældre bror Valdemar, satte han en krone på folkungeløvens hoved og lod tre kroner af betragtelig

Den svenske kong Valdemars segl med tre kronede løver ledsaget af hjerter i våbenet. Efter sin afsættelse i 1275 førte han tre ukronede løver.

Siegel des schwedischen König Waldemars mit drei gekrönten Löwen von Herzen begleitet. Nach seiner Absetzung führte er drei ungekrönte Löwen. - Tegnning i H. Fleetwood: Svenska medeltida kungasigill I, 1936.

Magnus Ladulås' segl, 1275-78. Tre store kroner omgiver skjoldet med den kronede folkungeløve.

Siegel des König Magnus Ladulås, 1275-1278. Drei grosse Kronen umgeben den Schild mit dem gekrönten Folkungerlöwen. - Tegnning i H. Fleetwood: Svenska medeltida kungasigill I, 1936.

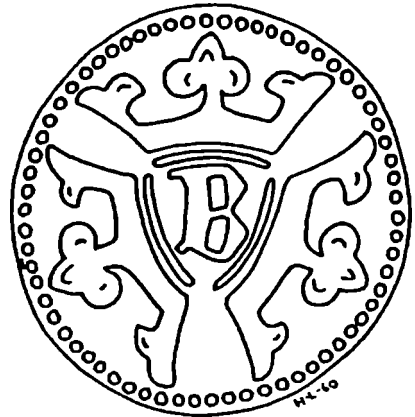
størrelse omgive skjoldet. Dette fremgår af segl, som han anvendte de første år efter sin tronbestigelse.³ De nævnte tre kroner er således ikke figurer i et regulært våben, men sfragistiske bitegn. Deres påfaldende store størrelse turde vise, at der ikke er tale om tilfældige dekorative tilføjelser. Alleerede den tyske heraldiker Gustav Seyler var opmærksom på dette og hævdede, at hensigten med de tre kroner omkring folkungevåbenet var at give det oprindelige jarlevåben et iøjnefaldende præg af kongelighed. Da Magnus' bror Valdemar som konge havde ført tre kronede løver, der utvivlsomt var af dansk oprindelse, men efter sin afsættelse førte løverne *uden* kroner, er det nærliggende at antage, at Magnus simpelt hen har overtaget de tre kroner fra sin brors løver for dermed at le-

gitimere sin nye stilling som Sveriges konge.⁴ Dette ræsonnement er også blevet forfægtet af Hans Toll.⁵

Magnus Erikssons tre kroner

I territorial henseende er kronfiguren som sådan neutral. Specifik betydning får den først, når den bruges i en bestemt politisk sammenhæng.

Magnus Eriksson (Smek), sønnesøn af Magnus Ladulås, blev i 1319 konge af Sverige og arvede samme år Norge gennem sin mor. I årene derefter gik Danmark i opløsning og pantsattes til de holstenske grever. I 1332 blev grev Johan presset til at overdrage den danske landsdel Skåne til kong Magnus, som de følgende år kaldte sig "konge af Sverige, Norge og Skåne"; Skåne blev atter dansk i 1360. Fra slutnin-

Penning slået af den svensk-norske kong Magnus Eriksson, slutningen af 1330'erne, da han også var konge i Skåne. På den ene side ses folkungeløven, på den anden tre kroner.

Münze geschlagen Ende der 1330'er Jahre von dem schwedisch-norwegischen König Magnus Eriksson, als er auch König in Schonen war. Auf der einen Seite sieht man den Folkungelöwen, auf der anderen drei Kronen. - Tegning i Nils Ludvig Rasmusson: *Rikets vapen och flagga*, 1960.

gen af 1330'erne lod Magnus slå mønter med folkungeløven på den ene side og tre centrerede kroner på den anden.⁶ Indtil da havde man ligesom i Danmark gengivet én krone på svenske mønter. Når der nu forekom *tre* kroner, må der ligge en tanke bag. Allerede Seyler pegede på, at tretallet måtte kunne henføres til tre riger, og han forbandt det med Sverige, Norge og Skåne.⁷ I Sverige har Heribert Scitz gentaget denne formodning, men opfatter det ellers hovedsagelig sådan, at de tre kroner symboliserer de hellige tre konger.⁸

Det må konstateres, at anvendelsen af kroner i et antal af tre på Magnus Erikssons tid kan forbindes med tre riger, og at der fra da af foreligger en mulighed for at knytte tre kroner til et nordisk unionsbegreb.

Den franske museumschef Georges de Loÿe har undersøgt en våbenfrise i kardinalen af Bayonnes palads i Avignon, der

lader sig datere til 1335, da man i pavens daværende residensby drøftede mulighederne for et korstog med deltagelse fra flere lande. Magnus Eriksson, der 1334-35 havde været udenlands og bl. a. besøgt Namur, hvorfra han hentede sin dronning Blanche, kan muligvis også være rejst til Avignon. I våbenfrisen, hvis sammensætning og systematik er vel dokumenteret, findes et blått skjold med tre guld kroner, to over én. Dette trekronervåben henfører Georges de Loÿe til den daværende svenske konge Magnus Eriksson.⁹ I sine i kunstnerisk henseende fremragende segl, som der kendes mange aftryk af, førte kongen udelukkende folkungeløven i sit skjold, men ikke tre kroner, heller ikke som bifigurer omkring skjoldet, sådan som farfaderen Magnus Ladulås havde gjort. Der er dog ingen grund til at betvivle, at det er Sveriges konge, der er repræsenteret med et trekronervåben i Avignon. På Magnus

Erikssons mønter er hverken folkunge-løven eller de tre kroner gengivet i et skjold. Der er derfor ikke noget mærkeligt i, at iagttagere i udlandet kan have opfattet de tre kroner som figurer hørende til et våbenskjold, og Magnus Eriksson kan meget vel have anvendt tre kroner på f. eks. forgængelige tekstiler i farverne blå og guld svarende til de vigtigste tinkturer i det fædrene våben.

Åke Nisbeth har dateret et våben med tre pælvis stillede kroner i Ängsö kirke til 1340'erne. Her forekommer det ifølge Nisbeth sammen med folkungevåbenet, Norges øksebærende løve og Namurs våben og skulle således kunne stå for Magnus Eriksson.¹⁰ Men Jan Raneke mener, at våbenerne først kan være malet i 1360'erne, og han identificerer dem anderledes end Nisbeth.¹¹

Det våbenhåndskrift, som den sydtyske persevant Hans Ingeram samlede i 1459, indeholder bl. a. de traditionelle skvenser af våbener for "de tre bedste hedninge", "de tre bedste kristne" o. s. v. og heriblandt også "de tre mildeste fyrster", som var kong Magnus af Sverige, "magnus kung us sweden", hertug Leopold af Østrig og landgreve Herman af Thüringen. Den svenske konge repræsenteres her af trekronervåbenet. Det pågældende afsnit i Hans Ingerams codex er malet mellem årene 1452 og 1458. Forekomsten af den ubetydelige hertug Otto III af Braunschweig som den ene af "de tre ædle slægter" tyder på, at de oprindelige termioner stammer fra tiden 1330-52.¹² Man kunne altså fristes til at tro, at man i denne våbenbog har et indirekte vidnesbyrd om et trekronervåben for den svenske kong Magnus Eriksson. Men endnu i 1400-tallet tillægger en tysk digter

den svenske kong Magnus (der må være Magnus Ladulås) som en af de "tre mildeste fyrster" et rent fantasivåben, et skib.¹¹ Hvad der med sikkerhed kan siges om forekomsten af trekronervåbenet i Hans Ingerams våbenbog er, at våbenmaleren har haft kendskab til sin egen tids aktuelle svenske våben.

Albrekt af Mecklenburg

Magnus Eriksson havde i 1343 måttet overlade Norge til sin yngre søn Håkon. Den ældste, tidligt afdøde søn Erik beherskede indtil 1359 Skåne og dele af Sverige. Håkon blev i 1362 også svensk konge og havde indtil 1364 sin far som medregent. Der bestod længe et modsætningsforhold mellem svenskerne og Magnus Eriksson, og han og Håkon blev til sidst af-

Segl med tre kroner i et skjold for Albrekt af Mecklenburg som svensk konge, 1364. Afstøbning af aftryk 27/9 1365 i Riksarkivet, Stockholm, RPB 671.

Siegel mit drei Kronen in einem Schild des schwedischen Königs Albrecht von Mecklenburg, 1364. - Foto: Riksarkivet.

sat. I 1364 blev Magnus Erikssons søstersøn Albrekt af Mecklenburg valgt til konge af Sverige.

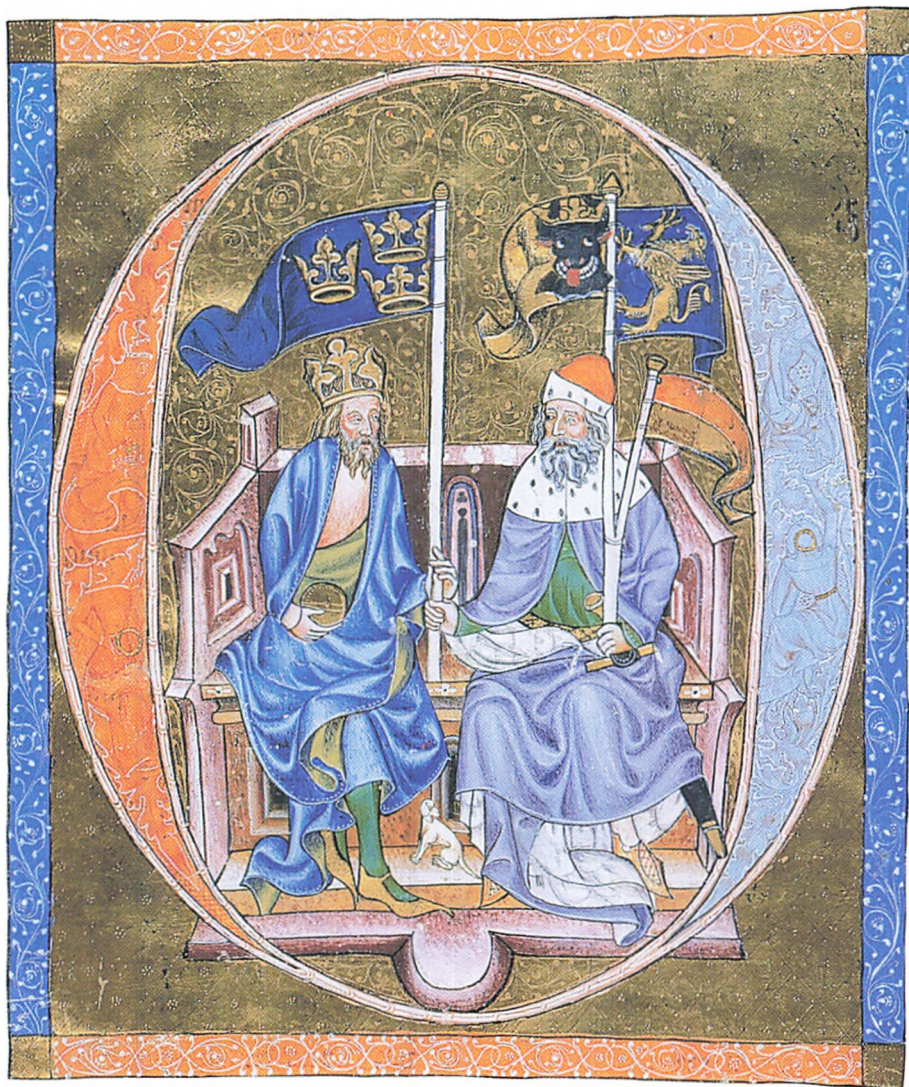
Albrekt kunne ikke som svensk konge bruge sit fædrene mecklenburgske våben, der kun kunne forbindes med hans stamland. Det er uvist, om han nogensinde anvendte sin mors våben, folkungevåbenet. Der er dog bevaret to tegninger af segl, som formentlig skal opfattes som et segl for Albrekt med for- og bagside (møntsegl). På den ene ses folkungevåbenet og på den anden to skjolde med våbenerne for Schwerin og Rostock under en hjelm med det mecklenburgske tyrehoved. Særlig bemærkelsesværdig er omskriften, hvori Albrekt betegnes som svenskernes og goternes konge og herre over Skåne, "dominus Scanie", altså en efter forholdene tilpasset præentionstitel, der mindede om morbroderens titel. Noget aftryk af et sådant segl kendes ikke.¹⁴ Måske kom det aldrig i brug, for allerede i 1364 tog Albrekt trekronersymbolet til sig i et segl, hvor han førte de tre kroner som figurer, to over én, i et skjold.¹⁵ Kun hjelmtegnet, to vesselhorn besat med fænniker, mindede om folkungevåbenet. Albrekt havde også et segl, hvor der i skjoldet kun er én krone, men faktisk er der i dette segl en tilsvarende krone på hjelmen, og der ses en mindre krone mellem hjelmtegnets vesselhorn, altså ialt tre kroner.¹⁶ Af dette segl kendes kun ét aftryk, hvorimod seglet med trekronervåbenet er bevaret i mange eksemplarer. I sine mønter, ørtugen, lod Albrekt de tre kroner præge sammen med et kors. På nogle forekommer kronerne på den ene side og korset på den anden, på andre er de tre kroner komponeret sammen med korset, eller kronerne ses i et skjold, der er lagt

på korset.¹⁷ C. G. U. Scheffer ville udlede Albrekts brug af krone(r) af Mecklenburgs kronede tyrehoved,¹⁸ men denne teori forekommer mindre sandsynlig, da anvendelsen af de tre kroner kan forklares på svensk baggrund.

Motivet for Albrekt til at føre de tre kroner var formodentlig, at de på en bekvem måde hentydede til Sverige uden at betone de familiemæssige bindinger, som folkungeløven var et udtryk for. Folkungernes mandslinie levede stadig. Måske ville Albrekt også udnytte de tre kroners mulige unionssymbolik for at gøre sin arveret til Norge gældende. Kronerne var guld i blå. Det fremgår af en illustration i Ernst von Kirchbergs mecklenburgske rimkrønike fra ca. 1378, hvor Albrekt holder en blå fane med tre gyldne kroner.¹⁹ Farverne må være taget fra folkungevåbenet og gik måske tilbage til Magnus Erikssons tid.

Da kong Albrekt i 1385 tillige blev regerende hertug i Mecklenburg, anvendte han et firdelt skjold med de tre kroner i første felt og våbenmærkerne for Mecklenburg, Rostock og Schwerin i de øvrige felter. Dette skjold fortsatte han med at bruge efter 1389, da han havde mistet sin svenske kongeværdighed. Kort forinden havde Albrekt også kaldt sig konge af Danmark og Norge. I et segl, der kendes fra 1385, er hans firdelte skjold omgivet af tre kroner i samme centrerede position som på Magnus Erikssons mønter.²⁰ Der forekom altså tre kroner både inde i skjoldet og uden for det. Da Sverige allerede var repræsenteret af de tre kroner i skjoldets første felt, er det ikke utænkeligt, at de tre kroner uden for skjoldet har skullet hentyde til de tre nordiske riger. Albrekts firdelte skjold genfindes i et andet segl, der

Albrekt af Mecklenburg holder en fane med de tre svenske kroner. Faderen, hertug Albrekt II af Mecklenburg, som var gift med den svenske konge Magnus Erikssons søster Eufemia, holder faner med våbenmærker for Mecklenburg, Rostock og Schwerin. Titelminiature i Ernst von Kirchbergs mecklenburgske rimkronike, ca. 1378, Mecklenburgisches Landeshauptarchiv, Schwerin. *Albrecht von Mecklenburg hält eine Fahne mit den drei schwedischen Kronen. Sein Vater, Herzog Albrecht II. von Mecklenburg, der mit Eufemia, Schwester des schwedischen Königs Magnus Eriksson, verheiratet war, hält Fahnen mit Wappen von Mecklenburg, Rostock und Schwerin. Miniatur in Ernst von Kirchbergs mecklenburgischer Reimchronik, etwa 1378, Mecklenburgisches Landeshauptarchiv, Schwerin.* - Foto: Mecklenburgisches Landeshauptarchiv, Schwerin.

Segl for den svenske konge Albrekt af Mecklenburg, efter at han i 1385 også var blevet regerende hertug i sit hjemland. Skjoldet med våbenmærker for Sverige, Mecklenburg, Rostock og Schwerin er omgivet af tre kroner. *Siegel des schwedischen Königs Albrecht von Mecklenburg, nachdem er 1385 auch regierender Herzog in seinem Stammland geworden war. Der Schild mit Wappen von Schweden, Mecklenburg, Rostock und Schwerin ist von drei Kronen umgeben.* - Tegning i *Meddelanden från Riksheraldikerämbetet III*, 1935.

tidligst kendes fra 1396. Det må være blevet til efter Albrekts løsladelse i 1395. I omskriften betegnes han stadig som svensk konge, men når der ikke ses tre kroner omkring skjoldet, kan det være udtryk for en ny realitetsfornemmelse hos Albrekt.

Margrete usurperer de tre kroner

Margrete, en af de største personligheder i nordisk middelalder, blev efterhånden Albrekt af Mecklenburgs modstander. Hun var datter af den danske konge Valdemar Atterdag, der måtte bruge mange år og enorm energi på at retablere det splittede danske rige. Evnen og viljen til at samle og fastholde et territorium har sikkert gjort

indtryk på datteren. Margrete blev tidligt gift med den norske og svenske kong Håkon, der som søn af Magnus Eriksson var en folkunge. Efter Håkons død i 1380 gik Norge i arv til deres eneste, kun 10-årige søn Oluf. Denne havde allerede i 1376 efterfulgt sin morfar på den danske trone. Det medførte en konflikt med en anden mecklenburger, fætterten Albrekt, der som søn af Margretes ældre søster Ingeborg i sin tid af Valdemar Atterdag var blevet anerkendt som dansk tronfølger. Heraldisk søgte denne Albrekt, brørsøn til den svenske kong Albrekt, at hævde sin ret ved at bruge de tre danske løver som våben, og han kaldte sig konge af Danmark. I et af sine segl satte han det mecklenburgske tyrehoved på hjelmen over skjoldet med løverne.²¹ Han døde barnløs i 1388.

Den ambitiøse Margrete havde straks efter faderens død i 1375 givet heraldisk udtryk for sine titler og aspirationer ved at gengive alle tre nordiske rigers våbener samt Slesvigs i et segl med sig selv i midten siddende på en trone,²² og hun kaldte sig dronning af "Norge og Sverige og danskernes fordums konge Valdemars datter og arving" og i begyndelsen også dronning af Danmark.

I 1385 lod hun sønnen Olufs titel supplere med "sand arving til Sverige". Den unge konge døde uventet i 1387 som den sidste mand af det norske kongehus og af den svenske folkungeslægt. Men Margrete fortsatte sine politiske bestræbelser for at skabe en nordisk union, som havde til formål at styrke den monarkiske idé. Få dage efter sønnens død blev Margrete, Norges og Sveriges dronning, valgt til "fuldmægtig frue og til husbond og til ganske rigets af Danmark formynder". Som regent i

Margretes sekretsegl med tre kroner, 1390. Aftryk 6/7 1393 i Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 1536. *Sekretseigel Margaretas mit drei Kronen, 1390. - Foto: Rigsarkivet.*

Danmark benævntes hun også "sand arving og fyrstinde". I 1388 blev Margrete regent i Norge og ligeledes i Sverige, hvor man betragtede hende som folkungernes arving. Sin norske og svenske dronningetitel førte hun i sin egenskab af kong Håkons enke.

Da Albrekt af Mecklenburg var blevet endeligt besejret i 1389, herskede Margrete ubestridt over alle tre nordiske riger. Dette lod hun komme til udtryk i et sekretsegl med tre kroner i skjoldet.²³ Fra 1390 ses hendes trekronersegl at være benyttet i Sverige og fra det følgende år i Danmark. Da det blev brugt i både svenske og danske anliggender, kan de tre kroner ikke kun opfattes som et svensk våben, men må symbolisere noget overnationalt. At der er tale om en videreførelse af Albrekts tre kroner, kan der ikke være tvivl om. Margrete usurperede de tre kroner til sit formål: at knytte de tre nordiske riger

sammen, men hun var som svensk regent også berettiget til at føre dem som våben for Sverige. Hendes anvendelse af de tre kroner bidrager indirekte til at bestemme symbolets alder og karakter. Albrekt af Mecklenburg, som havde gjort sig grundigt forhadet af svenskerne, kan trekroner-våbenet ikke eksklusivt forbindes med. I så fald havde Margrete ikke kunnet antage tre kroner som våben.²⁴ Hendes brug af dem forudsatte, at de havde rødder i en ældre tradition og kunne tolkes som våben for mere end ét nordisk rige. Det er ikke utænkeligt, at hun har haft kendskab til sin svigerfar Magnus Erikssons anvendelse af dem og til, at dennes motivering herfor kunne have været at ville bruge et billedligt udtryk for sin beherskelse af to kongeriger, Sverige og Norge, og en vigtig del af et tredje, Danmark. Hun kan også have haft den opfattelse, at Albrekts motiv til at foretrække tre kroner frem for folkungeløven havde været et led i dennes bestræbelser for at opnå dominans i Norden. Med Margretes meget bevidste anvendelse af de tre kroner fik de i hvert fald i den følgende tid en udpræget nordisk karakter, men mistede ikke af den grund deres betydning som svensk kendetegn.

Kalmarunionen 1397

Margrete adopterede to børnebørn af sin tidligt afdøde søster Ingeborg, som var gift med hertug Henrik af Mecklenburg, den svenske kong Albrekts ældre bror. Ingeborgs og Henriks datter Maria ægtede hertug Vartislav af Pommern, der blev forældre til en søn og en datter. De to børn, som blev opdraget ved det danske hof, var gennem kvindelinjer efterkommere af svenske og norske konger. Pigen, Katharina, blev

gift med Johan af Pfalz og mor til den senere Christoffer af Bayern.

Drengen, der egentlig hed Bogislav, fik det nordiske navn Erik. Der havde været konger af dette navn i alle tre nordiske riger. Margretes valg af navnet Erik var et tydeligt politisk program. I Norden blev han kendt som Erik af Pommern. Han var syv år gammel, da han i 1389 kom til Danmark, og samme år blev han hyldet som norsk arvekonge. Mecklenburgernes mandslinjes arveret, som den slagne svenske kong Albrekt repræsenterede, blev til-sidesat. I 1392 lod Margrete sin adoptiv-søn titulere "sand arving til Sverige". I 1396 blev han formelt hyldet som konge i Sverige og ligeledes i Danmark. Efter således at være blevet anerkendt som legitim konge i hvert enkelt nordisk land blev Erik i Kalmar kronet som nordisk unionskonge den 17. juni 1397, som var Trinitatis søndag, Hellig Trefoldigheds fest. Henlæggelsen af kroningen af Erik som konge over alle tre nordiske riger til netop denne dag kan ikke være en tilfældighed.

Erik af Pommern - kroner og kors

Trekronervåbenet blev naturligvis overtaget af Erik af Pommern. I sit norske tronsegel ses kongen omgivet af våbenskjolde for Norge, Danmark, Sverige (folkungeløven) og Pommern (en grif). På hans bryst ligger et skråtstillet skjold med de tre kroner.²⁵ Seglet vides kun at være brugt i 1398. Hallvard Trætteberg mente, at seglet sandsynligvis var blevet forfærdiget i 1396,²⁶ altså før den formelle grundlæggelse af unionen. Da trekronerskjoldet er påfaldende lille i forhold til de øvrige skjolde, fordi det skal passe til kongeskik-

Billedindholdet i Erik af Pommerns norske tronsegel, 1398. Kongen er omgivet af våbener for Norge, Danmark, Sverige (folkungeløven) og Pommern. På brystet ligger trekronervåbenet som udtryk for unionen.

Die Behilderung im norwegischen Thronsigel Erichs des Pommers, 1398. Die Königsgestalt ist von den Wappen von Norwegen, Dänemark, Schweden (Folkungerlöwe) und Pommern umgeben. Auf der Brust erscheint das Dreikronenwappen als Ausdruck der Union. - Tegning af H. Trætteberg.

kelsens proportioner, kan det være indgraveret senere, da unionen var en realitet. Dette tronsegel bliver ofte kaldt det norske unionssegel - norsk, fordi Erik i omskriften benævnes konge af Norge, Danmark, Sverige etc. Dets karakter af unionssegel beror udelukkende på trekronervåbenet i midten.

Eriks store våbensegl med et skjold firdelt af et kors og med hjerteskjold må opfattes som et dansk unionssegel - dansk, fordi omskriften i dette tilfælde lyder "konge af Danmark, Sverige, Norge etc."²⁷ Ligesom det norske tron- eller unionssegel afspejler det kongen som hersker over be-

Erik af Pommerns store våbensegl med skjold firdelt af unionskorset, 1398. I første felt ses de tre danske løver omgivet af hjerter og holdende en Dannebrogsvane, i andet og tredje felt Sveriges tre kroner og folkungeløven, i fjerde Pommerns grif. Hjerteskjoldet indeholder Norges øksebærende løve. Aftryk 1/9 1398 i Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 1722.

Das grosse Wappensiegel Erichs des Pommerns mit einem von dem Unionskreuz gevierten Schild, 1398. Im ersten Feld sieht man die drei dänischen Löwen von Herzen umgeben und eine Dannebrogsvane haltend, im zweiten und dritten Feld die drei Kronen und den Folkungelöwen Schwedens, im vierten Feld den pommerschen Greifen. Im Herzschild erscheint der antragende norwegische Löwe. - Foto: Rigsarkivet.

stemte områder, tager altså sit udgangspunkt i personen. Det adskiller sig således ikke fra Albrekt af Mecklenburgs firdelte våben eller fra andre samtidige fyrsters våbener med flere felter. Eksempler på dette findes i den nederlandske Armorial Gelre. Heri er Albrekts sammensatte våben malet og f. eks. våbenet for Ludvig den Store af Ungarn og Polen med felter for Ungarn, Polen, Frankrig (Anjou) og Dalmatien.²⁸ Sådanne fyrstevåbener var i sig selv ikke udtryk for, at de enkelte lande

var politisk forenet. Kun gennem fyrsten var de forbundet med hinanden.

Erik af Pommerns store våbensegl repræsenterer hans samlede territorium. Men det udtrykker også en politisk ideologi. Det bliver klart, når man analyserer indholdet. I første felt ses Danmarks tre løver omgivet af hjerter, og løverne holder i dette tilfælde en korsfane. Andet felt med tre kroner og tredje felt med folkungeløven står for Sverige. Da de tre kroner er anbragt i hovedskjoldets næstfineste felt, kan de ikke i denne sammenhæng have nogen overordnet funktion. Betydningen af de to svenske felter kunne man for så vidt udlægge som "Ny-Sverige" og "Gammel-Sverige". Det svarer til et system med to våbener, der også kan observeres i andre lande - f. eks. "Gammel-Ungarn/Ny-Ungarn", "Gammel-Østrig/Østrig", "Gammel-Burgund/Ny-Burgund". Griffen

Valdemar Atterdags retttingssegl med et kors belagt med ni kroner, 1367. Aftryk 23/5 1367 i Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 994.

Gerichtssiegel Waldemars IV. mit einem mit neun Kronen belegten Kreuz, 1367. - Foto: Rigsarkivet.

Margretes danske rettertingssegl med en krone lagt på et Dannebrogskors, 1388. Aftryk 21/1 1388 i Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 1388.

Das dänische Gerichtssiegel Margaretas mit einer Krone auf dem Dannebrogskreuz, 1388. - Foto: Rigsarkivet.

Erik af Pommerns danske rettertingssegl med tre løver i et hjerteskjold lagt på et skjold med Dannebrogskorset, 1396. Aftryk 19/11 1399 i Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 1764.

Das dänische Gerichtssiegel Erichs des Pommerns mit drei Löwen im Herzschild auf einem Schild mit dem Dannebrogskreuz, 1396. - Foto: Rigsarkivet.

i fjerde felt svarer til den pommerske hertugtittel. Arveriget Norges øksebærende løve ses i det fornemme hjerteskjold. Hallvard Trættemberg anså seglet for at være subtilt, hvad angår den heraldiske rangorden for de tre nordiske kongerigers vedkommende²⁹. Danmark og Norge har begge en fornem plads. Til gengæld optager Sverige to felter. For at kunne vurdere det gennemgående kors, der firdeler hovedskjoldet og ofte er blevet opfattet som et Dannebrogskors, er et tilbageblik på forekomsten af kors i dansk kongelig heraldik og sfragistik nødvendig.

Den ældste kendte gengivelse af Dannebrog ses i Gelre, hvor korsfanen er føjet til hjelmtegnet på Valdemar Atterdags våben.³⁰ Legenden om Dannebrog's fald fra himlen i 1219 kendes først fra begyndel-

sen af 1500-tallet. Det røde flag med hvidt kors er sandsynligvis blevet et dansk kendetegn under Valdemar Atterdag, Margretes far. Han brugte rettertingssegl med et kors i et skjold, og i et af disse er korset belagt med ni kroner.³¹ Som nogle af sine forgængere benyttede han også små segl med kun én krone i.³² Kronefiguren i segl var altså ikke noget nyt i Danmark. Det er muligt, at korset i Valdemars rettertingssegl skal opfattes som Dannebrog. I Margretes danske rettertingssegl, "sigillum regni dacie ad causas", ligger der én krone på et kors, som ikke er indsat i et skjold.³³ Dette kors, der fremtræder med tydelige rande langs korsarmene som indicium på to farver og desuden med damascering på det inderste, brede kors, er uden tvivl Dannebrog. Erik af Pommern havde et dansk

Olufs danske retteringssegl med et kors oven over en krone, 1376. Aftryk 6/12 1376 i Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 1179.

Das dänische Gerichtssiegel Olufs mit einer von einem Kreuz überhöhten Krone, 1376. - Foto: Rigsarkivet.

Erik af Pommerns segl med en løve og en grif, der holder en krone over et kors, 1396. Aftryk 20/9 1396 i Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 1620.

Erichs des Pommerns Siegel mit einem Löwen und einem Greifen, die eine Krone über einem Kreuz halten, 1396. - Foto: Rigsarkivet.

retteringssegl med tre løver i et hjerteskjold lagt på et større skjold, hvori der ses et kors med rande, der også i dette tilfælde må være Dannebrogskorset.³⁴

At et sakralt symbol anvendtes som udtryk for den kongelige domsmyndighed, var naturligt i middelalderen. Korset er tegn på noget universelt og overordnet. Margretes søn Oluf havde et kors over en krone i sit danske retteringssegl.³⁵ Før unionsgrundlæggelsen benyttede Erik af Pommern et særpræget segl, hvis omskrift betegnede ham som konge og pommersk hertug, men ikke satte kongetitlen i relation til et bestemt land. Frit i seglfeltet ses en dansk/norsk løve og den pommerske grif holdende en krone over et kors, som er anbragt i seglets midte.³⁶ Det sakrale element, korset, og kronen som udtryk for

kongelig legitimitet karakteriserer disse segl. I middelalderen forbandt en fyrste gerne statsdannelsen med hellighed for at styrke legitimiteten.

Unionskorset

I Erik af Pommerns tidligere nævnte store våbensegl, der først blev forfærdiget efter unionsgrundlæggelsen, holdes skjoldet af en engel. Det gennemgående kors i hovedskjoldet kan ikke være et Dannebrogskors, fordi de tre danske løver i første felt i dette tilfælde holder en korsfane, som kun kan være det danske flag. Derfor er det ikke rimeligt at antage, at det kors, der kvadrerer hovedskjoldet, også skulle være et Dannebrogskors. Det store kors, der sammenfører de enkelte landes våbenmærker til en helhed, må være udtryk for unio-

nen. Korset var et naturligt symbol for den i Kalmar højtideligt indviede unionskonge.

Et stort gennemgående kors, der samler kongens våbenmærker, forekommer også i andre sammenhænge. En freske fra 1420'erne på Kronborg, hvis kerne er bygget af Erik af Pommern, gengiver kongens store, courtoisie-vendte våbenskjold med kors og felter for Danmark, Sverige (tre kroner), Norge og Slesvig og som hjerteskjold Pommern.¹⁷ Selv om farverne i dag er meget blege, fremtræder det kvadrede kors tydeligt som hvidt. Da de danske løver i dette tilfælde ikke holder nogen fane, må det hvide kors opfattes som et Dannebrogskors. Det gælder også det hvide kors i det danske skibsflag, der i 1427 blev crobret af lübeckerne, men brændte under 2. verdenskrig.¹⁸ De tre gule kroner i blått betegner her ligesom på fresken, hvor det tilsvarende felt også har været blått, Sverige. I en våbenkomposition med flere felter og med et hvidt/sølv kors bliver Danmark dermed fremhævet. Der er i øvrigt tinkturfejl i skibsflaget. Den norske løve står i et blått felt i stedet for i et rødt, og i det pommerske felt skulle griffen have været rød i sølv, men det omvendte er tilfældet. Muligvis er der tale om bevidste ændringer for at holde flaget farvemæssigt i ligevægt. Det af et kors firdelte våben på den ene af stolecgavlene fra Kirkebo på Færøerne med felter for Erik af Pommerns lande Danmark, Sverige, Norge og Pommern samt hans dronning Filipas engelske løver holdes af tre engle og er blevet til i perioden 1406-42.¹⁹ Der er ingen spor af de oprindelige farver, men korset er udsåret med tydelige rande og må således have været malet med to forskellige farver.

Unionskorset må have været rødt - rødt i guld. Der fandtes nemlig et gult unionsbanner med et rødt kors. Det fremgår af breve fra 1430, hvori Erik af Pommern bestemte, at præsterne i Vadstena på deres liturgiske klæder, "røclin", skulle bære "rykins/rykens baner swa som ær eth røth kors oppa eth gulth fiæld", og at præsterne i Kalmar på tilsvarende måde skulle bære "rikesens baneer swa som ær eth røth kors vti eth gult feld".⁴⁰ Det dansk-svenske ord "rykins/rykens/rikesens" kunne i de nævnte breve teoretisk være singularis og altså betyde "rigets", hvilket ud fra rent sproglige kriterier muliggør den tolkning, at der skulle være tale om et korsbanner hørende til ét rige. Dog kunne man vel forvente, at netop en unionskonge i så fald havde præciseret, hvilket rige der var tænkt på. Selv om det ved unionsgrundlæggelsen var blevet sagt, at de tre riger herefter skulle være som ét rige, blev Kalmarunionens tre lande aldrig omtalt i samtiden som ét "regnum", og det ville også have været en krænkelse af de forestillinger om hvert riges relative selvstændighed, som var forudsætningen for unionens tilblivelse. Det er naturligvis udelukket, at der i brevene fra 1430 skulle være tænkt på det danske flag, da dettes rød-hvide farver allerede den gang var velkendte. Det er næppe sandsynligt, at der skulle have eksisteret et svensk rødt og gult rigsbanner, selv om disse farver kan knyttes til ærkesædet i Uppsala, dog i formen guld kors i rødt. I unionsakterne fra 1397 forekommer ordene "rikens" og "rikesens" på en måde, som ubestrideligt er pluralis-form. Der kan derfor ikke være tvivl om, at ordlyden i brevene fra 1430 skal forstås sådan, at præsterne i Vadstena og i Kalmar skulle

Træstatuette forestillende Karl Knutsson, død 1470, knælende bag sit skjold med våbenmærker for Sverige og Norge i hovedskjoldet og Bonde-våbenet i hjerteskjoldet. Det guldrandede røde kors er unionskorset, der i sin tid var introduceret af Erik af Pommern. Portrætsamlingen på Gripsholm.

Hölzerne Statuette von Karl Knutsson, gestorben 1470, hinter seinem Schild mit den Wappen von Schweden und Norwegen im Hauptschild und dem Bonde-Wappen im Herzschild. Das rote goldgesäumte Kreuz ist das Unionskreuz, das seinerzeit von Erich dem Pommer eingeführt worden war. - Foto: Erik Cornelius, Statens Konstmuseer, Stockholm.

bære ”rigernes banner, som er et rødt kors på et gult felt”. At det netop var i Vadstena og i Kalmar, at præsterne skulle bære unionsbanneret, er ikke tilfældigt. Vadstena havde været nært forbundet med dronning Filippa. Hendes fællesnordiske livgeding havde siden 1420 ligget i nærheden af Vadstena, og hun blev begravet i den daværende klosterkirke. Brevet til præsterne i Vadstena udstedtes kort tid efter hendes død, og befalingen var en bevidst handling i forhold til unionskongens gemalinde. Filippa havde skænket rige gaver til klosteret, og unionskorset skulle være et minde om hende. I Kalmar havde unionskroningen af Erik fundet sted i 1397. Bæring af unionskorset må også dér forekomme at være særdeles velmotiveret.

Erik af Pommern kunne vanskeligt have gjort det danske korsflag Dannebrog til et fællesnordisk flag. Han må bevidst have valgt et helt nyt som ”rigernes banner”, men kunne fortsætte med at bruge trekronermærket, da det i forvejen havde unionskarakter. Da korsfiguren er udtryk for en universel og overordnet tanke, har det været naturligt for Erik at vælge et kors som figur i rigernes banner. Farvevalget kan have været influeret af tinkturerne i de tre rigers våbener. Farverne rødt og gult var de vigtigste våbenfarver i arveriget Norges våben, og gult indgik både i det svenske folkungevåben, i det svenske trekronervåben og i Danmarks våben, hvor der tillige forekom rødt. Når brevene fra 1430 nævner det gule unionsflag med rødt kors, tales der om noget allerede eksisterende. Unionsflaget kan Erik af Pommern teoretisk have antaget kort efter 1397. Hans trekronersegl under et brev fra 1413 hænger i rød-gule silkesnore, der kunne

være en afspejling af flagfarverne.⁴¹ Det samme er tilfældet med hans danske unionssegl under et brev fra 1403,⁴² men dette segl ses også i nogle tilfælde i røde og grønne silkesnore.

Over Uppsala Domkirkes vestportal med en statue af St. Erik ses et korsskjold og et trekronerskjold, der begge er flankeret af to kronede, gående løver. Reliefferne er opsat i 1431, da Uppsala havde en ærkebiskop, der stod unionskongen Erik af Pommern nær. Bengt Olof Kälde, der har beskæftiget sig indgående med ærkestiftets heraldik, udelukker ikke, at der er tale om unionsheraldik, men vil tolke begge skjoldene lokalt og nationalt som værende våbener for ærkesædet og Svea Rike. Der er ikke bevaret pigmentspor af en eventuel farvelægning.⁴³ Korsskjoldet er placeret dekster og trekronerskjoldet sinister. Dette tyder ikke i sig selv på, at det er ærkesædet og Sveriges rige, som de to våbener repræsenterer, men giver grund til at antage, at begge våbener hentyder til unionen, og at man altså skal forestille sig korsskjoldet i guld med rødt kors. Løverne omkring begge skjolde lader sig vel også rimeligst forbinde med kong Erik. St. Erik var unionskongens navnehelgen og forrykker derfor ikke denne tolkning. Tingeringen af Uppsala ærkestifts korsvåben, guld kors i rødt, kan først dokumenteres fra 1400-tallets midte, og der kunne måske være tale om, at det er unionskorsflaget i omvendte farver.

Det ”banderium regni”, som Erik af Pommern i 1424 omtalte i forbindelse med sin forudgående konflikt med Femern,⁴⁴ kan på grund af entalsformen ikke være unionsbanneret, der på latin ville hedde ”banderium regnorum”. Der kan her kun være tale om et dansk rigsbanner.

Af en fortegnelse fra slutningen af 1600-tallet over gravskrifter i Roskilde Domkirke fremgår det, at der dengang på Margretes gravmæle, der var opstillet af Erik af Pommern i 1423, men blev helt omkalfatret i 1700-tallet, sås et sammensat, bemalt våbenskjold.⁴⁵ Rester af dette findes ikke mere. I fortegnelsen læses følgende beskrivelse: "Ved Hendes Hofuet, som Hun ligger er en Cronc, og paa enden ofuer er Danmarches Vaben afmalet. 3 Croner i blaae Feld, 3 Løffuer og Hierter i guel Feld, Griffen udi Rødt Feld, 2 Løfuer udi guel Feld, og tvert ofuer alt et Rødt Kaars". Man må regne med, at bemalingen på det 250 år gamle skjold ikke var intakt, da iagttageren, der næppe var nogen heraldisk analytiker, beskrev det, og at der derfor foreligger en mulighed for, at vedkommende har misforstået noget af det set. Dette er utvivlsomt tilfældet, hvad angår "Griffen udi Rødt Feld". Selv om der kunne være tale om lignende forkerte farver som i det ovennævnte skibsflag, er det sandsynligt, at det pågældende felt i virkeligheden har indeholdt den norske løve på rød bund, da det er utænkeligt, at Norge ikke skulle have været repræsenteret i det sammensatte våben. Pommerns grif kan i stedet have udgjort et lille hjerteskjold, der med tiden er udvisket. Dermed ville våbenskjoldet, hvad felternes indhold angår, svare til Erik af Pommerns våben på Kronborg-fresken. Den blev først afdækket i 1928 og publiceret i 1932 og forelå reelt ikke for en række af de heraldikere, der har behandlet unionsheraldikken. Man kan ikke tillægge den rækkefølge, hvori de enkelte felter nævnes af iagttageren i 1600-tallet, nogen betydning. Det, han beskriver, er tydeligvis hovedskjoldets indhold, hvor

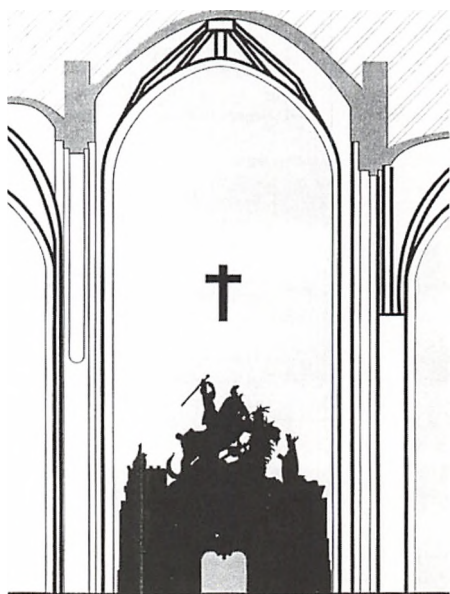
territorialvåbenerne har været Danmarks løver og hjerter i første felt, Sverige (de tre kroner) i andet felt, Norges løve i tredje felt og Slesvigs to løver i fjerde felt. Det er nøjagtigt, hvad der også ses i hovedskjoldets felter på Kronborg. Fresken er blevet til i perioden 1421-29 og er således sammenlignelig med våbenet på gravmælet, der er fra 1423. Når Slesvigs løver har fået plads i kongens våbenskjold, skyldes det, at Erik af Pommern netop i 1420'erne koncentrerede sig om at knytte Slesvig tættere til Danmark.

Det er bemærkelsesværdigt, at i det omfang, der nævnes farver i beskrivelsen af våbenets felter, er de korrekte. Man må derfor regne med, at iagttagelsen af korsets røde farve på Margretes gravmæle står til troende. Det er evident, at der med "og tværs over alt et rødt kors" menes det store kors, der firdeler skjoldet. Teoretisk kunne den røde farve på korset være tilføjet senere af en ukyndig maler. Men hvis en senere opmåling har fundet sted, ville man have forventet et hvidt eller et rødt-hvidt kors, hvor den hvide farve ville have fyldt mest, fordi sådan malede man normalt Dannebrogskorset i den efterfølgende tid. Hvis iagttageren i 1600-tallet havde kendskab til det danske kongevåben, ville Dannebrogskorset med overvejende hvid farve have udgjort en del af hans umiddelbare forudsætninger, men i domkirken har han åbenbart set et rødt kors. Det er bemærkelsesværdigt, at der således med stor sandsynlighed har været et kvadrerende rødt kors i skjoldet på graven, for dette røde kors kan kun opfattes som unionskorset svarende til det røde kors i "rigernes banner". Man har troet, at det sammensatte våben skulle opfattes som Margretes, men der kan ikke være tvivl om, at det er Erik

af Pommerns. For unionskongen må det have været nærliggende at lade våbenets kors være rødt på adoptivmoderen og unionsgrundlæggeren Margretes gravmæle.

Karl Knutssons unionsvåben

Af den danske kong Christian Is modstander Karl Knutsson (Bonde), der mellem 1448 og 1470 var konge af Sverige i flere omgange og 1449-50 tillige konge af Norge, findes der på Gripsholm en træstatuette, der tilskrives billedskæreren Bernt Notke fra Lübeck. Kongen er gengivet knælende, og foran sig har han sit våben, hvis originale bemaling er bevaret. Skjoldet er firdelt af et guldrandet rødt kors med Sveriges tre kroner i første og fjerde felt og Norges løve i andet og tredje. Midt på korset i et hjerteskjold ses Bonde-slægtens våbenmærke, en rød båd i guld. Karl Knutsson havde fra sin korte kongetid i Norge et segl, hvis heraldiske indhold nøje svarer til våbenskjoldet på statuetten. I seglet er hovedskjoldet firdelt af et kors, der tydeligt er udformet, så man kan se, at der er tale om et kors i to farver. I Karl Knutssons første segl er skjoldet komponeret på samme måde med Bonde-våbenet som hjerteskjold og et firdelt hovedskjold med de tre kroner i første og fjerde felt og folkungeløven i andet og tredje, altså et rent svensk våben, og hovedskjoldet er ikke kvadreret ved hjælp af et kors, men kun ved simple delingslinjer.⁴⁶ Der kan ikke herske tvivl om, at det guldrandede røde kors svarer til Erik af Pommerns gule unionsflag med rødt kors, da Karl Knutsson kun bruger kors i det våben, han fører som konge af Sverige og Norge, altså fremtræder som unionskonge. Flere år efter at han havde mistet den norske krone, vedblev han at

Svenske forskeres rekonstruktion af St. Jørgen-gruppens oprindelige placering i Storkyrkan i Stockholm med statuette af Karl Knutsson på kastelet yderst til venstre.

Rekonstruktion schwedischer Forscher von der ursprünglichen Anbringung der Figurengruppe mit St. Georg und dem Drachen in Storkyrkan zu Stockholm mit der Statuette von Karl Knutsson auf dem Kastell zu äusserst links. - Efter Jan Svanberg: Sankt Görän och draken, 1993.

bruge sit unionssegel og kaldte sig "Sveriges, Norges och Göta konung". Ikke blot den norske løve, men også unionskorset var udtryk for Karl Knutssons præntention.

Blandt svenske forskere har der været flere meninger om statuettens proveniens. Den har været sat i forbindelse med den monumentale skulptur af St. Jørgen (Georg) og dragen, som rigsforstanderen Sten Sture 1488-90 lod Bernt Notke udføre i Storkyrkan i Stockholm som et stor-slået allegorisk mindesmærke for sejren over Christian I på Brunkeberg i 1471. Denne formodning har Jan Svanberg fun-

Karl Knutssons første og andet segl. Der er kun et kors, unionskors, i det andet, hvor også felterne for Norge indikerer, at Karl Knutsson opfatter sig som unionskonge.

Erstes und zweites Siegel Karl Knutssons. Ein Kreuz, das Unionskreuz, erscheint nur im zweiten Siegel, wo auch die Felder von Norwegen anzeigen, dass sich Karl Knutsson als Unionskönig auffasst. - Efter H. Fleetwood: Svenska medeltida kungasigill II, 1942.

det sandsynlig, og han regner med, at statuetten oprindelig har stået på det til gruppen hørende kastel, idet han argumenterer således: ”Och Sten Sture hade all anledning att låta placera sin morbror och politiska föregångare i legendkonungens roll som bedjande för hans egen seger i kampen för nationellt oberoende. I egenskap av den senaste inhemske monarken kunde han representera legitimiteten i riksförståndarens kamp och därmed göra gruppens politiska symbolik fullständig”.⁴⁷ En heraldisk analyse af statuettens våbenskjold indgår ikke i Svanbergs tolkning. Men netop gengivelsen af Karl Knutssons præentionsvåben med en unionsymbolik, der klart var vendt mod Danmark, stemmer helt med Svanbergs opfattelse. Det kan tilføjes, at på monumentets sokkel, hvor St. Jørgen-legenden er gengivet, er St. Jørgens skjold ikke som normalt hvidt med rødt kors, men gult med

rødt kors, i øvrigt svarende til den gennemgående farveholdning. Det menes, at alle St. Jørgen-gruppens komponenter oprindelig var placeret under triumfbuen i kirken som en monumental apoteose over Sten Sture. Statuetten af Karl Knutsson er formentlig ret tidligt blevet fjernet fra Storkyrkan. Det er vel tænkeligt, at en senere dansk unionskonge, der i 1520 skulle bruge kirken til sin kroning efter at være blevet hyldet på Brunkeberg, har været ivrig for at få statuetten med det provokerende våbenskjold bort.

Kancellipraksis

Erik af Pommerns store våbensegl med unionskors blev brugt under breve til udenlandske modtagere, men ellers kun sjældent. Det finder sin forklaring i den rådende kancellipraksis. Aksel E. Christensen har påvist, at anvendelsen af segl må bedømmes i forhold til de forskellige kans-

lere og den af kongen førte dynastipolitik.⁴⁸ I alle tre nordiske riger fandtes der konstitutionelle traditioner og stænderinstitutioner, der vågede over det enkelte riges integritet. Dertil hørte i hvert land et rigskanslerembede, som normalt disponerede over brugen af det store segl. Både Margrete og Erik af Pommern forsøgte at ignorere de bestående institutioner. Ved vakance blev embederne ikke genbesat. I 1405 gav Margrete den unge konge en vejledning til brug på dennes rejse til Norge. Heri indprentede hun ham en kronet konges højhed og værdighed, og hun formanede ham til at beholde rigssseglet hos sig. Den

Erik af Pommerns hyppigt benyttede sekretsegel med tre kroner i et skjold lagt på et kors, 1403. I omskriften benævnes Erik "rigerne Danmarks, Sveriges og Norges og de venders og de goters konge og hertug af Pommern". Aftryk 19/2 1417 i Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 2626.

Das von Erich dem Pommer ofimals angewandte Sekretsiegel mit drei Kronen in einem Schild auf einem Kreuz, 1403. In der Umschrift wird Erich "König der Reiche Dänemark, Schweden und Norwegen wie auch der Wenden und der Gothen und Herzog von Pommern" benannt. - Foto: Rigsarkivet.

norske rigskansler kunne derfor ikke be-segle breve i det norske riges navn. I Sverige var der ingen rigskansler på denne tid og heller ikke noget rigssegl. Et sådant, "riksklämman", blev først fremstillet i 1439 efter Eriks afsættelse. Ved siden af den regulære danske rigskansler udviklede der sig et andet kanslerembede: kongens kansler, hvis virksomhed fortrængte de partikulære rigskanslerembeder og udgjorde det egentlige kancelli.

Kongens kansler disponerede over unionskongens sekretsegel med tre kroner i et skjold lagt på et kors.⁴⁹ Dette segl med kors og kroner, der skulle symbolisere den nordiske union og den centralisering af kongemagten i Norden, man tilstræbte, var en videreudvikling af Margretes trekronersegel. Unionssekretet blev anvendt i næsten alle regeringsanliggender i Danmark, Norge og Sverige som udtryk for den personlige og centraliserede magtudøvelse, der var kernen i Margretes unionstanke, og skulle vel også befordre ideen om kongeværdighedens arvelighed. På en af stolegavlene fra Kirkebo ses trekronerskjoldet lagt på et kors, men der er ikke rester af farver.⁵⁰ I sine danske mønter lod Erik af Pommern ikke de tre kroner præge, men nøjedes med én krone på den ene side og et kors på den anden. Det er for vidtløftigt at ville opfatte dette kors som unionskorset, da kors er meget almindelige på mønter. På Eriks svenske mønter ses et skjold med de tre kroner. Det må opfattes som Sveriges våben, men de mønter, der blev slået i Åbo, har kun én krone på et kors.⁵¹

Margareta Grips bog

Hans Toll hævdede, at når de tre kroner symboliserede unionen, var de ikke tinge-

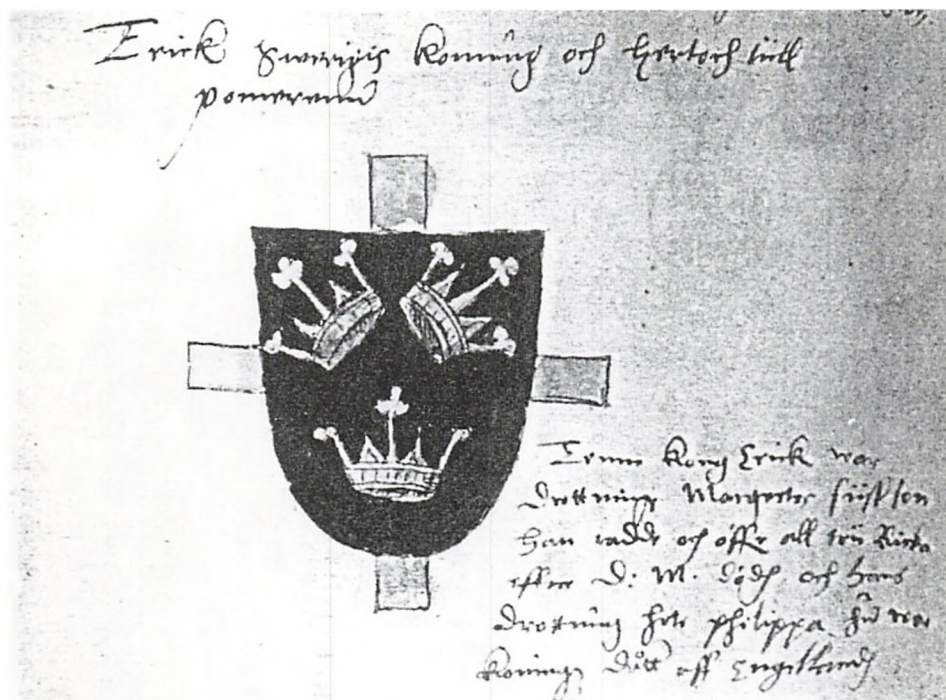

Erik af Pommerns trekronervåben lagt på unionskorset på stolægavl fra Kirkebø på Færøerne, 1406-42. Nedenunder ses et skjold med Færøernes vædder. Nationalmuseet, København.

Das Dreikronenwappen Erichs des Pommern auf dem Unionskreuz auf einem Gestühl aus Kirkebø, die Färøer; 1406-1442. Unten erscheint ein Schild mit dem Widder der Färøer. - Foto: Nationalmuseet.

ret guld i blåt som i det svenske trekronervåben, men guld i rødt.⁵² I denne henseende støttede han sig til en farvelagt gengivelse af trekronervåbenet i "Margareta Grips bog", som indeholder en række genealogiske optegnelser og nogle malede våbener.⁵³ Den har tilhørt den svenske adelsdame Margareta Grip, som døde 1586. Hun har skrevet den del, der i denne sammenhæng har interesse, og har sikkert også selv malet våbenerne. Det er tydeligt, at tegningen af Erik af Pommerns trekronervåben har kongens sekretsegl som forbillede. Farvernes rigtighed må vurderes i lyset af de øvrige våbener, der forekommer. Albrekt af Mecklenburg er repræsenteret med to våbener, Schwerin og Rostock. I begge tilfælde er farverne forkerte. Selv det samtidige våben for Vasa-dynastiet er unøjagtigt og desuden gengivet spejlvendt. Det er derfor ikke rimeligt at lægge afgørende vægt på den røde farve i unionsvåbenet, selv om det for så vidt er nærliggende at formode, at trekronervåbenet som unionsymbol har haft samme farver som unionsbanneret. Under forhandlingerne efter den nordiske syvårskrig mellem Sverige og Danmark 1563-70, der bl. a. var forårsaget af brugen af de tre kroner, krævede svenskerne, at man i Danmark skulle føre feltet med de tre kroner i andre tinkturer end i det svenske våben. Dette i sig selv tyder på, at de danske unionskonger fra begyndelsen har ført de tre kroner i de svenske farver, guld i blåt. Margareta Grip tilhørte den snævre kreds omkring Vasakongen, og man kunne forestille sig, at det røde trekronerskjold i hendes bog blot afspejler den daværende svenske politik. I domkirken i Västerås findes en middelalderlig stolægavl, hvorpå man formentlig

Tegning af Erik af Pommerns unionsvåben i Margareta Grips bog fra 1500-tallets 2. halvdel. Skjoldbunden er malet rød, kroner og kors er gule. Trolleholm, Skåne.

Das Unionswappen Erichs des Pommers. Zeichnung im Buch der Margareta Grip aus der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Der Schild ist rot, die Kronen und das Kreuz gelb. - Efter mikrofilm i Rigsarkivet, København.

1573-74 har malet Vasa-våbenet og et våben med tre guld kroner i rødt.⁵⁴ Her kan der ligeledes være tale om et overlagt forsøg på at få det til at se ud, som om der til unionsvåbenets tre guld kroner hørte et rødt skjold til forskel fra Sveriges tre kroner.

I unionstiden har de tre kroner, når de blev gengivet separat af Erik af Pommern som unionsvåben, måske kun figureret i segl. I praksis behøver farverne derfor ikke at have spillet nogen nævneværdig rolle.⁵⁵

Med Margretes og Erik af Pommerns trekronersegl kom den monarkiske, nordi-

ske union til udtryk. De tre kroner betegnede de tre nordiske riger, når de blev gengivet separat, og det universelle kors, som Erik også brugte som unionssymbol, understregede den unionelle idé. Tre kroner, der indgik i et sammensat skjold, betød Sverige. En dansk konge, der i unionstiden eller senere førte tre kroner i sit våben, demonstreder dermed, at han herskede over tre nordiske riger eller i princippet stræbte efter det, hvorimod en svensk konge, der i sit skjold førte de tre kroner, kun fremtrådte som hersker i sit eget land.

Erik af Pommerns våben med felter i hovedskjoldet for Danmark, Sverige, England (hans dronning Filippas) og Norge. Korset, der firdeler skjoldet, har været malet med to forskellige farver. Pommerns grif ses i hjerteskjoldet. Stolpegavl fra Kirkebø på Færøerne, 1406-42. Nationalmuseet, København. *Wappen Erichs des Pommerns mit Feldern im Hauptschild für Dänemark, Schweden, England (seiner Königin Philippa) und Norwegen. Das Kreuz, das den Schild quadriert, ist mit zwei verschiedenen Farben angemalt gewesen. Der pommersche Greif erscheint im Herzschild. Gestühl aus Kirkebø, die Färøer. 1406-1442. - Foto: Nationalmuseet.*

Noter

1. Nils G. Bartholdy: Der macht- und dynastiepolitische Inhalt des dänischen Königswappens, *Staaten. Wappen. Dynastien. XVIII. Internationaler Kongress für Genealogie und Heraldik in Innsbruck 1998, Veröffentlichungen des Innsbrucker Stadtarchivs*, Neue Folge, Band 18, 1988, s. 223-36.
2. *Numismatisk Forenings Medlemsblad* XII, 1931, s. 40.
3. H. Fleetwood: *Svenska medeltida kungasigill* I, Stockholm 1936, nr. 23, fig. 65.
4. Gustav A. Seyler: *Geschichte der Heraldik, J. Siebmacher's grosses Wappenbuch* Band A (1890), reprografisk udgave, Neustadt a. d. Aisch 1970, s. 257.
5. Hans Toll: *De älsta svenska konungavapenbilderna och trekronor-vapnet*, Stockholm 1919, s. 59.
6. Lars O. Lagerqvist: *Svenska mynt under vikingatid och medeltid...*, Stockholm 1970, gruppe XXVII, s. 88ff. - Samme: Kring trekronorsvapnet på svenska 1300-talsmynt, *hikuin* 11, 1985, s. 262.
7. Seyler: anf. arb., s. 495.
8. Heribert Seitz: *De tre kronorna. Det svenska riksvapnet i sitt europeiska sammanhang*, Stockholm 1961.
9. Georges de Loÿe: Une frise armoriée dans la livrée du cardinal de Bayonne, *Annuaire de la Société des Amis du Palais des Papes et des monuments d'Avignon*, LV-LVI, 1980, s. 25-52. - Samme: Origine des armoiries royales de Suède à trois couronnes, *XV Congreso Internacional de las Ciencias Genealógica y Heráldica Madrid* 1982, II, Madrid 1983, s. 495-520. - Samme: Om ursprunget till det svenska riksvapnet Tre Kronor, *Heraldisk Tidskrift*, 54, okt. 1986, s. 155-74.
10. Åke Nisbeth: Ängsö kyrka och dess målningar, *Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitets Akademien, Antikvariska serien*, 33, 1982, s. 122f, 197ff.
11. Jan Raneke: Till frågan om Ängsö målningarnas datering, *Formvännen*, 1984, s. 104ff.
12. Charlotte Becher und Ortwin Gamber (udg.): Die Wappenbücher Herzog Albrechts VI. von Österreich. Ingeram-Codex der ehem. Bibliothek Cotta, *Jahrbuch der Heraldisch-Genealogischen Gesellschaft ADLER*, dritte Folge, Band 12, 1986, s. 16-18, 136f.
13. Seyler: anf. arb., s. 534.
14. H. Fleetwood: *Svenska medeltida kungasigill*, II, Stockholm 1942, nr. 18, fig. 51.
15. Sammesteds, nr. 22, fig. 55.
16. Sammesteds, nr. 19, fig. 52.
17. Poul Grønder-Hansen (red.): *Margrete 1. Nordens Frue og Husbond. Kalmarunionen 600 år*, København 1996, s. 331, nr. 130.
18. C.G.U. Scheffer: Trekronorsvapnets mecklenburgska ursprung, *Heraldisk Tidskrift*, 12, okt. 1965, s. 83-88.
19. Grønder-Hansen (red.): *Margrete 1. Nordens Frue og Husbond*, s. 42.
20. C.G.U. Scheffer: De svenska vapnen i Gelre-vapenboken, *Heraldisk Tidskrift*, 23, marts 1971, s. 119.
21. A. Thiset: *Danske kongelige Sigiller... 1085-1559*, København 1917, nr. 51, 52, tavle 9.
22. Sammesteds, nr. 53, tavle 9.
23. Sammesteds, nr. 55, tavle 9.
24. Jfr. H. Fleetwood: Uppkomsten av trekronorsmärket i Sveriges riksvapen, *Meddelanden från Riksheraldikerämbetet*, III, 1935, s. 13, og Uno Lindgren: Nytt om "Sveriges tree Chronor", *Heraldisk Tidskrift*, bind 5, 2. halvbind, 1984, s. 52.

25. Thiset: anf. arb., suppl. 2, tavle 21. - Chr. Brinkmann: *Norske kongesigiller og andre fyrste-sigiller fra middelalderen*, Kristiania 1924, s. 30 og planche XX, 2. Det under a) anførte eksempel fra 1392 er fejlagtigt bestemt; der er tale om det segl, der hos Thiset har nr. 59.
26. Hallvard Trætteberg: Unionsvåpen, *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, 19, 2. oplag, Viborg 1982, spalte 301.
27. Thiset: anf. arb., nr. 61, tavle 9.
28. Paul-Adam Even: *L'armorial universel du héraut Gelre*, Neuchâtel 1971, nr. 721, 500. Ludvig den Stores våben er gengivet i farver på planche VIII. Begge våbener er gengivet i sort-hvid i Jan van Helmonts udgave *Gelre B. R. Ms. 15652-56*, Leuven 1992, s. 133 og 159. Albrekt af Mecklenburgs våben er gengivet i farver i *Heraldisk Tidsskrift*, 23, marts 1971, ved s. 121.
29. Trætteberg: anf. arb., spalte 302.
30. Adam-Even: anf. arb., nr. 548. Gengivet i farver i *Heraldisk Tidsskrift*, 23, marts 1971, ved s. 120, 62, okt. 1990, s. 78.
31. Thiset: anf. arb., nr. 42 a, tavle 8.
32. Sammesteds, nr. 37 og 38, tavle 7.
33. Sammesteds, nr. 54, tavle 9.
34. Sammesteds, nr. 63, tavle 9.
35. Sammesteds, nr. 46, tavle 8.
36. Sammesteds, nr. 60, tavle 9.
37. M. Mackeprang: En Skjoldfrise fra Erik af Pommerns Tid paa Krogen Slot, *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark*, 1932, s. 78-80.
38. Henry Petersen: Et dansk Flag fra Unions-tiden i Maria-Kirken i Lübeck, *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed*, 1882, tavle 1.
39. Nationalmuseet, København. D 1148-1149. Gengivet i Grinder-Hansen (red.): *Margrete 1. Nordens Frue og Husbond*, s. 86, jfr. i øvrigt s. 374-75, nr. 242 c.
40. Riksarkivet, Stockholm, pergamentbreve, 15/2 1430, deraf en vidisse dat. 15/2 1430 i Rigsarkivet, København, ny kronologisk række nr. 3069. - Rigsarkivet, København, ny kronologisk række nr. 3072, vidisse dat. 21/3 1430 af nu tabt brev af 19/3 1430.
41. Rigsarkivet, København, ny kronologisk række nr. 2376, 9/8 1413.
42. Rigsarkivet, København, ny kronologisk række nr. 347a, 1/3 1403.
43. Bengt Olof Kälde: Series Archiepiscoporum Upsaliensis A. D. MCMLXXXV. Ny heraldisk ärkebiskopslängd, *Heraldisk Tidsskrift*, 53, marts 1986, s. 122.
44. Acta Processus inter Ericum Regem Daniae ab una & Ducem Slesvicensem ac Comites Holsatiae ab altera parte de Ducatu Slesvicensi 1424, *Scriptores Rerum Danicarum*, VII, 1792, s. 300.
45. Det kongelige Bibliotek, København, håndskriftsamlingen, Thott 1406, 4to, folio 8 r, og Rostgaard 22, 8vo, s. 160f. - Hans Toll: Två beteckningssystem uti unions-sigill åren 1391-1436, (*Norsk Historisk Tidsskrift*, 31, bind hefte 1, 1937, s. 41.
46. Fleetwood: *Svenska medeltida kungasigill*, II, nr. 31 og 32, fig. 70 og 71.
47. Jan Svanberg: *Sankt Göran och draken*, Stockholm 1993, s. 128.
48. Aksel E. Christensen: *Kalmarunionen og nordisk politik 1319-1439*, København 1980, s. 193ff.
49. Thiset: anf. arb., nr. 62, tavle 9.
50. Grinder-Hansen (red.): *Margrete 1. Nordens Frue og Husbond*, s. 374-75, nr. 242 b.
51. Sammesteds, s. 332-34, nr. 132, 134, 135.
52. Hans Toll: Unions-sköldar och unionsbåner, *Personalthistorisk Tidsskrift*, 8. rk. bind 5, 1926, s. 173-74. - Samme: *Trekronorproblemet*, Stockholm 1936, s. 4.
53. Side 256-57. Håndskriftet tilhører biblio-

teket på Trolleholm, Skåne. Mikrofilm i Rigsarkivet, København, filmsamlingen, D 201. - Hans Gillingstam: Margareta Grips bok, *Personhistorisk tidskrift*, 55. årgången, 1957-58, s. 83-99.

54. Bengt Olof Kälde har venligst gjort mig opmærksom på dette.
55. Flere af de i artiklen nævnte segl er gengivet og omtalt i Nils G. Bartholdy: Das Dreikronenwappen des ersten nordischen Unionskönigs, *Genealogica et Heraldica*, 19. Internationaler Kongress für genealogische und heraldische Wissenschaften Keszthely 1990, Keszthely 1992, s. 119-31, og Nils G. Bartholdy: Kroner og kors som unionssymboler, *Margrete 1. Nordens Frue og Husbond*, s. 92-97.

Zusammenfassung

Seit Jahren sind Heraldiker damit beschäftigt, die Bedeutung und Funktion der drei Kronen in Skandinavien zu erklären, aber weniger mit dem Kreuz, das auch ein Unionsymbol war. Das Dreikronenwappen ist zu gleicher Zeit ein schwedisches Wappen und ein heraldischer Ausdruck der im Jahre 1397 verwirklichten nordischen Union oder von Versuchen zu ihrer Gestaltung.

Obwohl eine dänische Münze von etwa 1290 drei, jedoch politisch bedeutungslose, Kronen zeigt, kann mit Sicherheit festgestellt werden, dass das Vorkommen des Dreikronenbildes vor allem ein frühes und dauerhaftes Phänomen in Schweden war.

Als Magnus Ladulås im Jahre 1275 König von Schweden wurde, fügte er dem Kopf des Folkungerlöwen eine Krone hin-

zu und liess den Schild von drei Kronen von beträchtlicher Grösse begleiten. Da der Bruder Waldemar als König drei gekrönte Löwen, nach seiner Absetzung aber die Löwen ohne Kronen führte, liegt es nahe anzunehmen, dass Magnus schlechthin die drei Kronen der Löwen seines Bruders übernommen hat, um damit seine neue Stellung als schwedischen König zu legitimieren.

Magnus Eriksson, Enkel des Magnus Ladulås, wurde 1319 König von Schweden und erbt in demselben Jahr durch seine Mutter Norwegen. Im Jahre 1332 trat der holsteinische Graf Johann als Pfandherr den dänischen Landesteil Schonen an König Magnus ab, welcher sich in den folgenden Jahren König von Schweden, Norwegen und Schonen nannte; Schonen wurde 1360 wieder dänisch. Seit dem Ende der 1330'er Jahre liess er Münzen mit dem Folkungerwappen auf der einen Seite und drei Kronen auf der anderen schlagen. Die Verwendung der drei Kronen lässt sich theoretisch mit einem nordischen Unionsbegriff verknüpfen. Das Vorkommen der drei Kronen auf den schwedischen Münzen und früher um den Schild des Grossvaters macht die Voraussetzung für die Wiedergabe eines Dreikronenwappens auf dem aus dem Jahre 1335 stammenden Wappenfries in Avignon aus, wo Georges de Loÿe die drei Kronen auf den schwedischen König bezieht.

Das Dreikronenwappen in dem in den 1450'er Jahren gemalten Wappenbuch Hans Ingerams für den schwedischen König Magnus (Ladulås) als einen "der drei mildesten Fürsten" ist das Wappen Schwedens aus der Entstehungszeit des betreffenden Wappen-Codex.

Magnus Eriksson hatte 1343 Norwegen an seinen jüngeren Sohn Hakon überlassen müssen. Hakon wurde 1362 auch schwedischer König und hatte bis 1364 seinen Vater als Mitregent. Magnus stand seit langem im Widerspruch zu den Schweden, und er und Hakon wurden schliesslich abgesetzt. Im Jahre 1364 wurde sein Neffe Albrecht von Mecklenburg zum König von Schweden gewählt.

Als schwedischer König konnte Albrecht nicht sein mecklenburgisches Stammwappen verwenden. Er griff auf das Dreikronenbild zurück und führte die Kronen als Wappenfiguren in seinem Schild. Sein Motiv dafür war vermutlich, dass sie das schwedische Reich ohne familienmässigen Bindungen darstellten; es lebte noch die männliche Linie der Folkunger. Oder vielleicht wollte Albrecht an den möglichen Unionscharakter der drei Kronen anknüpfen, um dadurch sein Erbrecht auf Norwegen geltend zu machen. In Ernst von Kirchbergs mecklenburgischer Reimchronik (etwa 1378) ist Albrecht mit einer blauen Fahne mit drei goldenen Kronen dargestellt. Die Farben könnten dem Folkungerwappen entnommen sein. Nachdem Albrecht 1385 auch regierender Herzog von Mecklenburg, Rostock und Schwerin in den übrigen Feldern. Diesen Schild trifft man auch nach 1389, als seine schwedische Königswürde zu Ende war. Kurz vorher hatte er sich auch König von Dänemark und Norwegen benannt. In seinem seit 1385 bekannten Siegel ist der gevierte Schild überdies von drei Kronen umrahmt, welche ganz wie in den früher erwähnten

Münzen gestellt sind und möglicherweise auf die drei nordischen Reiche anspielen sollten.

Margareta wurde allmählich Albrechts Gegnerin. Sie war Tochter des dänischen Königs Waldemar IV. und wurde früh mit dem norwegischen König Hakon verheiratet. Nach dessen Tod 1380 wurde Norwegen von ihrem einzigen Sohn Oluf geerbt, der schon 1376 seinem Grossvater auf dem dänischen Thron gefolgt war. Die ambitionöse Margareta liess 1385 den Titel ihres Sohnes mit "wahrer Erbe zu Schweden" ergänzen.

Als der junge Oluf im Jahre 1387 gestorben war, wurde Margareta Regentin in Dänemark und 1388 in Norwegen wie auch in Schweden. Nachdem Albrecht von Mecklenburg 1389 endlich besiegt worden war, drückte Margareta ihre Stellung als nordische Regentin mittels eines Sekretesiegels mit drei Kronen aus. Margareta usurpierte die drei Kronen für ihren nordischen Zweck. Das Dreikronenwappen kann damals nicht nur mit dem bei den Schweden immer mehr verhassten Albrecht von Mecklenburg identifiziert worden sein. Sonst hätte Margareta nie drei Kronen als Wappen annehmen können. Ihre Anwendung setzt voraus, dass drei Kronen tief in schwedischer Tradition wurzelten. Seit Margaretas bewusster Verwendung der drei Kronen haben sie spätestens dann auch einen deutlichen nordischen Charakter bekommen, verlieren aber deswegen nicht ihre Bedeutung als schwedisches Hoheitszeichen.

Margareta adoptierte Bogislaw, Enkelkind ihrer früh verstorbenen Schwester. Er bekam den nordischen Namen Erich und wurde als Erich der Pommer bekannt. Er

kam 1389 nach Dänemark und wurde in demselben Jahr als norwegischer Erbkönig gehuldigt. Im Jahre 1392 liess ihn Margareta "wahrer Erbe zu Schweden" benennen. Förmlich wurde er 1396 als König in Schweden wie auch in Dänemark gehuldigt und im Jahre 1397 am Sonntag Trinitatis in Kalmar zum ersten nordischen Unionskönig gekrönt.

Das Dreikronenwappen wurde von Erich dem Pommer übernommen. In seinem norwegischen Thronsigel ist der König von den Wappenschilden Norwegens, Dänemarks, Schwedens (Folkungerlöwe) und Pommerns (Greif) umgeben. Der Dreikronenschild auf seiner Brust kann nach der Stiftung der Union eingraviert sein und verleiht dem Siegel den Charakter eines Unions Siegels.

Als dänisches Unionsiegel gilt ein grosses Wappensiegel mit einem von einem Kreuz gevierten Schild mit Herzschild. Es stellt Erich als Herrscher von bestimmten Gebieten dar und unterscheidet sich in dieser Hinsicht nicht von dem gevierten Wappen Albrechts von Mecklenburg. Nur durch den Fürsten waren die einzelnen Länder mit einander verbunden. Das erste Feld im grossen Wappensiegel zeigt die drei dänischen Löwen von Herzen umgeben und in diesem Fall zugleich mit einer Kreuzfahne. Das zweite Feld mit drei Kronen stellt mit dem Folkungerlöwen im dritten Feld Schweden dar. Der pommerische Greif steht im vierten Feld. Das Erbreich Norwegen wird von dem attrahierenden Löwen im Herzschild vertreten. Dänemark und Norwegen nehmen beide einen vornehmen Platz ein. Dafür besetzt Schweden zwei Felder.

Waldemar IV. gebrauchte Gerichtssiegel

mit einem Kreuz im Schild, in einem Fall mit neun Kronen belegt. In dem Gerichtssiegel Margaretas liegt eine Krone auf einem gesäumten Kreuz, zweifelsohne Dannebrog. Erich der Pommer gebrauchte ein Gerichtssiegel mit einem gesäumten Dannebrogskreuz im Schild mit den dänischen Löwen in einem Herzschild. In Fällen, wo die Wappenkomposition farbig mit einem grossen weissen Kreuz erscheint, und zwar ohne Kreuzfahne im ersten Feld, ist dies ein Dannebrogskreuz. In dem grossen Wappensiegel Erichs kann die Kreuzfahne in den Krallen der Löwen im ersten Feld nur Dannebrog sein. Das grosse quadrierende Kreuz kann sich aber nur auf die Union beziehen. Das Kreuz hat eine universelle und übergeordnete Bedeutung und war ein natürliches Zeichen des in Kalmar feierlich geweihten Unionskönigs.

Das Unionskreuz war rot in Golden, denn es gab ein gelbes Unionsbanner mit einem roten Kreuz. Das geht aus zwei Briefen aus dem Jahre 1430 hervor, worin Erich der Pommer festsetzte, dass die Priester in Vadstena und in Kalmar auf ihren Messgewändern "der Reiche Panier, das ein rotes Kreuz auf einem gelben Feld ist" tragen sollten. Auf dem Grabmal Margaretas war noch im 17. Jahrhundert das gemalte Wappen König Erichs zu sehen, und laut einer zeitgenössischen Beschreibung befand sich "quer über alles ein rotes Kreuz". Rot und/oder Gold trifft man in den Wappen aller drei nordischen Reiche.

Ein heute auf Schloss Gripsholm befindliches Standbild mit ursprünglicher Bemalung stellt den schwedischen König Karl Knutsson Bonde, Mitbewerber des dänischen Unionskönigs und 1449-1450 auch König von Norwegen, kniend hinter

seinem Wappenschild mit den drei Kronen und dem norwegischen Löwen und mit dem Bonde-Wappen als Herzschild dar. Der Hauptschild ist von einem roten goldgesäumten Kreuz, dem Unionskreuz, geviert. Auch in seinem Siegel aus den 1450'er Jahren ist der Schild von einem gesäumten Kreuz geviert, zum Unterschied von seinem älteren Siegel ohne das Wappen Norwegens. Allem Anschein nach machte das Standbild Karl Knutssons mit dem Anspruchswappen ursprünglich einen Teil der monumentalen Figurengruppe mit St. Georg und dem Drachen in Storkyrkan in Stockholm aus, welche eine politische Allegorie zum Andenken an den Sieg des Reichsverwesers Sten Sture im Jahre 1471 über den dänischen König Christian I. war.

Der Kanzler Erich des Pommers verfügte über das Sekretsiegel des Unionskönigs, worin ein auf einem Kreuz gelegter Schild mit drei Kronen allein erscheint. Dieses Siegel, eine Weiterentwicklung des Dreikronensiegels Margaretas, symbolisierte die nordische Union und

die angestrebte Einheit der königlichen Gewalt. Es wurde für fast alle Regierungsangelegenheiten in allen drei Reichen verwandt, um eine persönliche und zentralisierte Machtausübung und wohl auch die Erblichkeit der Königswürde zu fördern.

Man hat behauptet, dass die drei Kronen, wenn sie die Union versinnbildlichen, nicht golden in Blau wie das schwedische Dreikronenwappen, sondern golden in Rot waren. Mit diesen Farben erscheint das Unionswappen Erich des Pommers in einer Handschrift, die von der im Jahre 1586 verstorbenen schwedischen Adelsdame Margareta Grip verfasst wurde. Andere dort gemalten Wappen sind aber fehlerhaft. Es ist also sinnlos, der roten Farbe im Unionswappen einen besonderen Wert beizulegen.

Ein dänischer König, der die drei Kronen in seinem Wappen führte, zeigte damit an, dass er drei Reiche besass oder einen solchen Besitz erstrebte, während ein schwedischer König, der die drei Kronen führte, nur als Herrscher in seinem eigenen Land erschien.

Serafimerordens tronföljarsköldar

Av Bengt Olof Kälde

Den 14 juli 1995 fyllde Kronprinsessan Victoria av Sverige 18 år. På myndighetsdagen tilldelades tronföljaren av H. M. Konungen ordensinsignier såsom "ledamot och kommandör av Kungl. Majestäts Orden med kedja", det vill säga såsom innehavare av Serafimerorden. Den nymålade serafimerskölden kunde samma dag uppställas i Serafimerordenssalen närmast intill Rikssalen på Kungl. Slottet i Stockholm. Detta ger oss anledning till att i Heraldisk Tidsskrift inte blott presentera den svenska kronprinsessans sköld, utan samtidigt passa på att här ägna övriga under senare år uppmålade tronföljarsköldar inom den svenska suveräna orden vår uppmärksamhet.

Enligt rådande förordning kan Kungl. Serafimerorden, förutom medlemmar av det svenska konungahuset, tilldelas utländska statschefer och därmed jämställda personer.¹ Detta innefattar i praktiken främst kungliga gemåler, men även tronföljare, i synnerhet dem tillhörande närstående nordiska och andra besläktade kungahus. Om vi här håller oss inom Europas gränser, kan vi konstatera att sex utländska tronföljare idag innehar Serafimerorden. Av dessa har samtliga nu hunnit få sina serafimersköldar utförda.

Vi återger här raden av åtta ordenssköldar uppmålade för tronföljare, vilka anförs i kronologisk ordning efter utnämningens datum och med angivande av matrikelnummer samt inom parantes med num-

ringeringen i den under arbete varande nya Serafimerordenslängden.²

720 (762) H.K.H. Prins ALBERT av Belgien, Furste av Liège; utnämnd 1966-03-31; H.M. Belgiernas Konung Albert II sedan 1993.

Den dåvarande belgiske tronföljarens serafimersköld uppmålades våren 1992 inför ett planerat belgiskt statsbesök, som emellertid på grund av Kung Baudouins insjuknande då ej kunde genomföras. Skölden visar sålunda det belgiska riksvapnet med i svart fält ett lejon av guld med röd beväpning, på gängse belgiskt sätt briserat med en tornerkrage av guld i ginstammen. Detta bitecken anger att Prins Albert föddes som son till en hertig av Brabant - alltså i praktiken den belgiske kronprinsen -, sedermera Konung Leopold III. Skölden är på gängse sätt för en riddare omgiven av serafimerkedjan (även tilldelad den belgiske kungen som särskild utmärkelse år 1994). Såsom brukligt är för hela den belgiska kungafamiljen är vapenskölden krönt med kunglig krona och försedd med mottot L'UNION FAIT LA FORCE (vilket numera förutom på franska även officiellt förekommer på flamländska och tyska). Som regerande monark slopade Kung Albert II tornerkragen vid trontillträdet 1993.

Inom Serafimerorden är det numera brukligt att skölden för utländska riddare endast uppmålas en gång, vilket innebär

720 (762) H.K.H. Prins ALBERT av Belgien, Furste av Liège; utnämnd 1966-03-31; H.M. Belgiernas Konung Albert II sedan 1993.

737 (779) H.K.H. Prins CHARLES av Storbritannien och Irland, Prins av Wales; utnämnd 1975-05-23.

741½ (784) H.K.H. Sveriges Kronprinsessa VICTORIA, Hertiginna av Västergötland; född 1977-07-14, tilldelad kedjan 1995-07-14.

754 (799) H.K.H. Arvstorhertig HENRI av Luxemburg; utnämnd 1983-09-12.

763 (808) H.K.H. Infänt FELIPE av Spanien, Prins av Asturien; utnämnd 1991-12-17.

764 (809) H.K.H. Kronprins FREDERIK av Danmark; utnämnd 1993-06-02.

765 (810) H.K.H. Kronprins HAAKON av Norge; utnämnd 1993-06-02.

797 (812) H.K.H. Prins WILLEM-ALEXANDER av Nederländerna, Prins av Oranien; utnämnd 1993-11-24.

att titulatur och rangtecken senare inte ändras. Vi kan anföra flera exempel på detta bruk. När det gäller Belgien kan nuvarande konungens far Leopold III (död 1983) nämnas, som blev serafimerriddare redan 1926 - inför förmålningen med prinsessan Astrid av Sverige - och som sedermera fick sin sköld uppmålad såsom hertig av Brabant och tronföljare år 1932.

737 (779) H.K.H. Prins CHARLES av Storbritannien och Irland, Prins av Wales; utnämnd 1975-05-23.

Den brittiske tronföljaren blev serafimerriddare vid 27 års ålder. Hans sköld uppmålades 1989. Den visar Storbritanniens och Irlands med en genomgående torkerkrage av silver briserad, kvadrerad huvudsköld: 1. och 4. i rött fält tre stolpviss ordnade leoparder av guld med blå beväpning (England), 2. i fält av guld ett rött lejon med blå beväpning inom en röd dubbel liljeinfattning (Skottland), 3. i blått fält en harpa av guld med strängar av silver (Irland); huvudskölden belagd med en av en enbyglad walesisk furstekrona krönt och av guld och rött kvadrerad hjärtsköld, i varje fyrdelning belagd med en leopard av motsatta tinkturer och med blå beväpning (Wales). Huvudskölden är omgiven av serafimerkedjan och krönt med Prinsens av Wales krona samt ovan åtföljd av ett vitt devisband med den engelske tronföljarens historiska motto ICH DIEN.

741 1/2 (784) H.K.H. Sveriges Kronprinsessa VICTORIA, Hertiginna av Västergötland; född 1977-07-14, tilldelad kedjan 1995-07-14.

Det svenska kungaparets förstfödda Victoria Ingrid Alice Désirée föddes 1977

som Sveriges Prinsessa. Genom ändring av successionsordningen blev hon 1980-01-01 Sveriges Kronprinsessa och förlänades vid konselj ett titulärhertigdöme, vilket tidigare endast tillkommit de svenska arvfurstarna.

Kungl. Serafimerorden instiftades 1748 som Sveriges högsta riddarorden. Enligt ordensstadgan innehade svenska kungliga prinsar Serafimerorden genom födseln. Detta kom förr symboliskt till uttryck genom att ett smalare serafimerband med det mindre serafimertecknet redan vid kristningsakten lades över en nyfödd arvfurstes dopdräkt, som ännu skedde vid H. M. Konungens dop i Slottskyrkan i juni 1946.

Tilldelandet av serafimerkedjan har däremot alltid skett vid en mognare ålder. Ursprungligen anlades kedjan först efter den högtidliga dubbningsceremonien, vilken dock hos oss kom ur bruk kring 1800-talets mitt. Traditionen inom huset Bernadotte var sedan länge att prins tilldelades ordensinsignierna efter sin konfirmation inemot 16-årsåldern. Numera äger tilldelandet rum på myndighetsdagen vid 18 år, som även är det gängse inom våra närstående kungahus.

De kungliga svenska riddarordnarna öppnades sent för damer. Alltsedan 1908 innehar Sveriges Drottning Serafimerorden. Först i och med de reviderade ordensstadgarna 1952 öppnades de svenska riddarordnarna för damer som ledamöter och kommandörer. Samtidigt bestämdes då generellt att "Serafimerorden samt Svärds- och Nordstjärneordnarnas högsta grad innehavas av Sveriges Drottning, Kronprins, Arvfurstar och Prinsessor".³ Efter hand - med början 1968 - kom de kvinnliga leda-

möternas serafimersköldar att uppmålas med oval damsköld samt med ordens-tecknet i det ljusblåa serafimerbandet. Förutom för de svenska drottningarna Sofia, Victoria och Louise har ordens-kedjan i vårt århundrade hittills endast uppmålats på serafimersköldarna för det fåtal utländska regerande drottningar och kvinnliga presidenter, som även emottagit serafimerkedjan såsom särskild utmärkelse. Detta heraldiska bruk har sin historiska förankring i det faktum att det inte var kutym att damer - lika litet som präster - i äldre tid dubbades till riddare.

I och med att full kognatisk succession 1980 införts i Sverige och att tronföljaren på 18-årsdagen nu uppnått den levnadsålder, som enligt regeringsformen är ett behörighetskrav för att i Konungens frånvaro kunna tjänstgöra såsom statschef, tilldelades Kronprinsessan Victoria på myndighetsdagen ordenstecknen som Ledamot och Kommendör av Kungl. Maj:ts Orden med kedja.⁴

Kronprinsessans serafimersköld är målad på svartlackerad kopparplåt med de sedan 1985 brukade måtten 50 x 66 cm. Den visar oval damsköld, kvadrerad genom ett utböjt kors av guld, med i 1. och 4. fälten i blått tre kronor av guld, ordnade två och en (Sverige), i 2. tre ginbalksvis gående strömmar av silver, överlagda med ett med krona av guld krönt lejon av guld med röd beväpning (Folkungavapnet) samt i 3. i av svart och guld ginstyckat fält ett lejon av motsatta tinkturer med röd beväpning, i övre vänstra och i nedre hörnet av fältets svarta del åtföljt av en sexuddig stjärna av silver (Västergötland); i korsmitten belagd med en kluven hjärtsköld,

med i 1. ett av blått, silver och rött styckat fält en vase av guld (Vasaätten) och i 2. i blått fält en från en av en vågskura bildad sköldfot uppskjutande bro med tre valv och två krenelerade torn, allt av silver, däröver en örn av guld med vänstervänt huvud och sänkta vingar gripande om en åskvigg av guld samt i sköldhuvudet Karlavagnens stjärnbild av guld (ätten Bernadotte). Skölden är omgiven av serafimerkedjan och krönt med kronprinskronan.

754 (799) H.K.H. Arvstorhertig HENRI av Luxemburg; utnämnd 1983-09-12.

Arvstorhertig Henri utnämndes till serafimerriddare i sitt 28. levnadsår. Hans sköld utfördes inför det luxemburgska statsbesöket i Sverige hösten 1991, då tre nymålade luxemburgska serafimersköldar kunde uppvisas för storhertigparet vid ankomsten till Kungl. Slottet i Stockholm. Det storhertiglilla vapnet visar kvadrerad sköld: 1. och 4. i med biljetter av guld bestrött blått fält ett med krona av guld krönt lejon av guld med röd beväpning (Nassau), 2. och 3. nio gånger av silver och blått delat fält ett med krona av guld krönt rött lejon med kluven svans (Luxemburg). För tronföljaren är denna kvadrerade sköld i ginstammen briserad med en tornerkrage av guld. Skölden är omgiven av serafimerkedjan och krönt med den ofodrade storfurstliga kronan samt huset Nassaus valspråk JE MAINTIENDRAI på ett vitt devisband.

763 (808) H.K.H. Infant FELIPE av Spanien, Prins av Asturien; utnämnd 1991-12-17.

Den spanske tronföljaren Felipe blev serafimerriddare vid 23 års ålder. Hans sköld uppmålades 1996 efter ett samma år

komponerat tronföljarvapen, visande det spanska kungavapnet med dess kvadrerade huvudsköld: 1. i rött fält en krenelerad borg av guld med tre krenelerade torn med blå port och fönster (Kastilien), 2. i fält av silver ett krönt lejon av purpur med röd tunga och beväpning samt krönt med en krona av guld (Leon), 3. åtta gånger kluvet av guld och rött (Aragon), 4. i rött fält ett kedjenät av guld med en grön smaragd i mitten (Navarra) samt nertill ett sänkt inböjt mantelnitt av silver, belagt med ett grönt granatäpple med rött frukthus (Granada); huvudskölden är belagd med en hjärtsköld, visande i blått fält tre liljor av guld, ordnade två och en, inom en röd bård (huset Bourbon-Anjou), och i ginstammen briserad med en genomgående blå tornerkrage med mittfliken belagd med ett asturiskt stickkors, åtföljt av de grekiska bokstäverna alfa och omega, allt av guld. Skölden är omgiven av serafimerkedjan och krönt med den spanska furstekronan med dess tre synliga byglar.

764 (809) H.K.H. Kronprins FREDERIK av Danmark; utnämnd 1993-06-02.

Den danske kronprinsen blev serafimerriddare vid 25 års ålder. Hans sköld uppmålades 1995. Det danska kungavapnet visar under Drottning Margrethe II:s regering sedan år 1972 en genom ett dannebrogskors av silver med röda kanter kvadrerad sköld: 1. och 4. i med nio röda hjärtan eller sjöblad bestrött fält av guld tre stolpvis ordnade, med kronor av guld krönte blå lejon med röd tunga och klor av guld (Danmark), 2. i fält av guld två stolpvis ordnade blå lejon med röd tunga och klor av guld (Slesvig), 3. överst i blått fält tre kronor av guld, ordnade två och en (Sverige/Kalmarunionen), un-

derst till höger i blått fält en vädur av silver med röd tunga och beväpning av guld (Färöarna) och till vänster i blått fält en sittande björn av silver med röd tunga (Grönland) i korsmitten belagd med en hjärtsköld, med i fält av guld två röda bjälkar (Oldenburg). Kronprins Frederiks sköld är omgiven av serafimerkedjan och krönt av den danska kronprinskronan med dess tre synliga byglar, som upptill avslutas med ett vitemaljerat klöverbladskors.

765 (810) H.K.H. Kronprins HAAKON av Norge; utnämnd 1993-06-02.

Den norske kronprinsen utnämndes som 22-årig till serafimerriddare och fick sin ordenssköld uppmålad 1995. Det norska kungavapnet visar i rött fält ett krönt lejon av guld, som med framtassarna håller en yxa av silver med skaft av guld. Skölden är på gängse sätt omgiven av serafimerkedjan och här krönt med den norska kronprinskronan.

797 (812) H.K.H. Prins WILLEM-ALEXANDER av Nederländerna, Prins av Oranien; utnämnd 1993-11-24.

Den nederländske tronföljaren, Prinsen av Oranien, utnämndes vid 26 års ålder till serafimerriddare. Även hans ordensvapen uppmålades 1995. Det visar kvadrerad sköld: 1. och 4. i med biljetter av guld bestrött blått fält ett med krona av guld krönt lejon av guld med röd beväpning, i högra framtassen hållande ett svärd av silver med fäste av guld och i den vänstra ett knippe med sju pilar av silver med spetsar och band av guld (Nederländerna), 2. och 3. i fält av guld ett blått jakthorn med beslag av silver och med röd mynning och rem (Oranien) samt belagd med en hjärtsköld, vi-

sande i grönt fält en på ett treberg av guld uppförd tretornad borg av silver med svarta fönster, skjutgluggar och portöppning samt uppslagna dörrflyglar av guld (Amsberg). Skölden omgiven av serafimerkedjan och krönt med den ofodrade nederländska kungliga kronan.

Noter

1. Stadgar för Kungl. Serafimer- och Nordstjärneordnarna. Fastställda i extra ordenskapitel den 21 december 1995, Stockholm 1996.
2. Serafimerordenslängd 1748-1996, stencilerat koncept utarbetat av amanuensen vid KMO Per Nordenvall, Uppsala april 1996.
3. Stadgar för de kungl. svenska riddarordnarna. Fastställda i extra ordenskapitel den 22 mars 1952, Stockholm 1952.
4. Kronprinsessans tilldelande av ordens-tecknen dekretades även genom ett av Stormästaren signerat - verderbörli-gen av kansler och vice ordenskansler kontrasignerat - ordensbrev, som särskilt kolorerats och textats av kalligrafen Annika Rückert.
5. Bestimmungen für die schwedischen Ritterorden - den Königlichen Seraphimerorden und den Königlichen Nordsternorden. Deutschsprachige Ausgabe, Stockholm 1990 (1991).

Zusammenfassung

Am 14. Juli 1995 wurde die schwedische Kronprinzessin Victoria auf ihrem 18. Geburtstag volljährig. Sie erhielt an diesem Tag die Insignien als "Mitglied und Kommandeur des Ordens Sr. Kgl. Majestät" - wie der Seraphinenorden offiziell in Schweden heisst - vom König Carl XVI.

Gustaf zugeteilt. Gleich am selben Tag wurde ihre frischgemahlte Wappentafel im Seraphinenordenssaal des Kgl. Schlosses zu Stockholm ausgestellt. Dies veranlässt uns nicht bloss das Wappen der schwedischen Kronprinzessin unseren Lesern vorzustellen, sondern gleichzeitig die Gelegenheit zu ergreifen, um die Reihe der übrigen, in den letzten Jahren ausgeführten Seraphinentafeln für die europäischen Thronfolger hier zu präsentieren.

Nach den heute geltenden Bestimmungen kann der Kgl. Seraphinenorden, ausser den gebührenden Mitgliedern des schwedischen Königshauses, nur ausländischen Staatsoberhäuptern sowie mit ihnen gleichgestellten Persönlichkeiten verliehen werden.^{1 & 5} Dies bedeutet de facto königliche Gemahlinnen sowie Thronfolger vor allem der nahestehenden nordischen und anderen verwandten Königshäuser.

Sieben europäische Thronfolger sind heute Inhaber des Seraphinenordens. Sämtliche haben nun also ihre Wappentafeln ausgeführt bekommen, die im Kgl. Schloss zu Stockholm abewahrt sind. Wir präsentieren hier allerdings eine Reihe von acht Wappen, da die Tafel für den heutigen König der Belgier im Jahre 1992 für ihn als damaliger Fürst von Lüttich gemalt wurde. Als König und Nachfolger seines Bruders Balduin I. liess er im Jahre 1993 den Turnierkragen fallen. Die Reihe wird hier in chronologischer Ordnung nach Ernennung und mit der Angabe der Matrikelnummer (sowie in Klammern mit der Numerierung der jüngst an der Ordenskanzlei aufgestellten neuen Seraphinenordensliste) präsentiert.²

Schon in den ältesten Statuten von 1748 heisst es, dass "Prinzen des Kgl. Schwedi-

schen Geblütes geborene Ritter dieses Ordens sind". Dieser Passus bestand inhaltlich weiter in späteren Neufassungen. In den Statuten von 1902 hiess es etwa: "Zur Thronfolge berechtigten Prinzen des schwedischen Königshauses haben durch die Geburt den Seraphinenorden inne". Mit der Öffnung des schwedischen Ordenswezens auch für Frauen als Vollmitglieder im Jahre 1952, hiess es dann in den allgemeinen Bestimmungen, dass nunmehr "Schwedens Königin, Kronprinz, Erbfürsten und Prinzessinnen" den Orden innehaben.³

Durch Änderung der Thronfolge im Jah-

re 1980 wurde die 1977 als Prinzessin geborene heutige Thronfolgerin Victoria Schwedens Kronprinzessin und erhielt somit im Jahre darauf auch ein Titularherzogtum (Westergötland) verliehen, was früher nur den schwedischen Erbfürsten zustand. Indem dass die volle kognatische Thronfolge heute in Schweden eingeführt wurde, und dass die Thronfolgerin somit den Ordensherrn gelegentlich vertreten könnte, wurde ihr bei der Volljährigkeit auch die Seraphinenkette verliehen und folglich um ihren Wappenschild gemalt.

Landskapsvapen i damast

Av Ingrid Padel

Heraldik på landsbygden

I det stora utbud av konsthantverk och utställningar som varje sommar visas i Ångermanland var en notis om Sveriges landskapsvapen "Historia i damast" intressant för den heraldiskt intresserade. Notisen var undertecknad av Vera Basun, konstvävare, och längst ned stod "Välkommen till f.d. Konsum i Lockne, Bjärträ".

"Lockne 3 km" står det på vägskylden vid väg 330 tre kilometer söder om Bjärträ kyrka i Ådalen. Den smala vägen går genom skogen med utsikt över den vackra Strinnefjärden. Plötsligt befinner man sig i den lilla byn Lockne med ett 20-tal hus. Här, mitt ute på den ångermanländska landsbygden, bor och arbetar konstvävaren Vera Basun sedan 1990.

Det var oväntat att i denna enkla landsbygdsmiljö se de 400-åriga landskapsvapnen och känna de "historiens vingslag", som de förmedlar. Lika oväntat var det att få se dem utförda i damast, en vävteknik i lin som har varit och fortfarande är typisk för Ångermanland, vars lin är vida berömt. I utställningslokalen stod också den stora damastvävstolen, som för okunnig person verkar obergripligt avancerad.

De gamla landskapsvapnen i Sverige, dvs. de allra första som gjordes på 1500- och 1600-talen, betraktas ofta som naiva och föga konstnärliga. De har omarbetats flera gånger. Sedan man sett dessa vapen i damast är man benägen att omvärdera dem. Vävtekniken lyfter fram vapenmotiven på ett speciellt sätt. Den hårda stiliseringen i

Konstnären Vera Basun vid väven.

motiven får en slags mjukhet, som gör att det konstnärliga framträder. Vissa detaljer blir plötsligt intressanta och vackra t.ex. nätet i Ångermanlands vapen med laxen.

I den lilla broschyr som konstnärinnan låtit trycka nämner hon att de ursprungliga vapnen ofta är "roligare" och mer livfulla än de nutida. Hon nämner också att hon fått avbildningarna från Riksarkivet och Livrustkammaren. Med dessa avbildningar som förebilder har hon ritat de mönster som används vid vävningen.

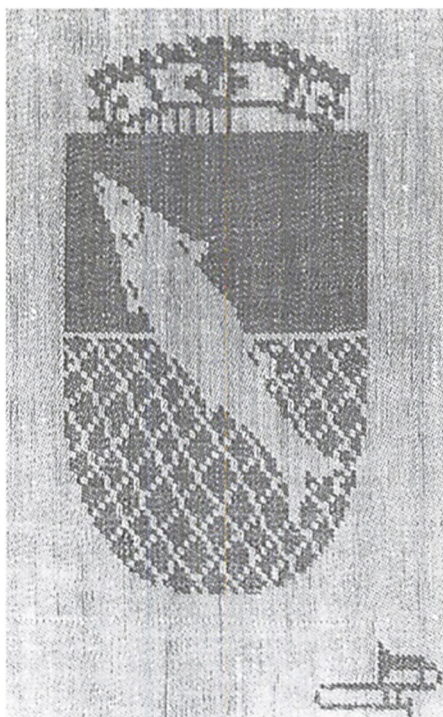
Tavlorna är åldersbeständigt monterade i en syrafri, vit passepartout i glasad ram. Yttermåten är drygt 30 x 40 cm.

På baksidan av varje tavla finns en historisk sammanfattning godkänd av statshe-

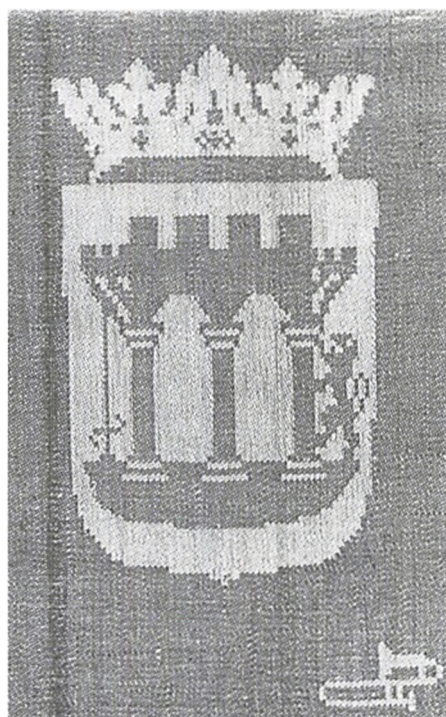
raldiker Clara Nevéus. Denna sammanfattning är värdefull särskilt för personer som inte kan så mycket om heraldik. De olika landskapsvapnen beskrivs enkelt och klart. Beskrivningen är illustrerad med en bild av vapnet. Tavlorna är således inte enbart konstverk. De utgör också material i "Folkbildningens tjänst", kan man säga, så de är ett slags undervisningsmateriel. De ger kunskap om den intressanta del av heraldiken som landskapsvapnen utgör.

Idén utvecklas

Hur kan en vävkonstnär få idén att väva något så ovanligt som de gamla landskapsvapnen? Vera Basun berättar att intresset för gamla landskapsvapen väcktes när hon

Ångermanland. 1562.

Bohuslän. 1660.

som nyinflyttad till Bjärträ läste en artikel i en dagstidning, där Ångermanlands första landskapsvapen omnämndes. Hon tyckte att motivet lät roligt och konstnärligt.

Ångermanlands vapen blev det första som Vera Basun vävde. Hon blev nyfiken på de övriga landskapsvapnen, dvs. de allra första från 1500- och 1600-talen. Hon tog kontakt med statsheraldiker Clara Nevéus på Riksarkivet och fick tillgång till avbildningarna. Dåvarande landshövdingen i Västernorrlands län Ingmar Öhrn beställde Bohusläns vapen. Det var då som Vera Basun bestämde sig för att göra hela serien. När detta skrives i december 1996 har hon 18 färdiga. Under 1997 räknar hon med att få de återstående 8 klara. Eftersom

Norrboten nu också fått ett landskapsvapen, 1995, och eftersom Östergötland år 1560 var delat i två landskapsdelar så omfattar serien 26 vapen.

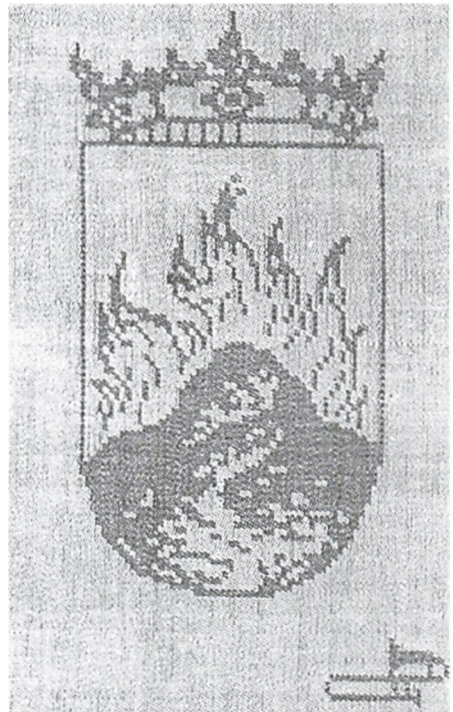
På Landsarkivet i Härnösand finns tavlorna med de norrländska landskapsvapnen utställda permanent. Ångermanlands vapen har fått en hedersplats i landsarkivets foajé. På Landsarkivet i Uppsala finns vapnen för de fem landskap som sorterar under detta arkiv: Södermanland, Uppland, Västmanland, Dalarna, Närke.

Vad är damast?

För många av denna tidnings läsare torde vävning i damast vara ganska okänd. Det är en vävteknik som ursprungligen kommer

Södermanland. 1562.

Västerbotten. 1562.

från Kina och sedan till Damaskus, därav namnet. Till Sverige kom den på 1700-talet och blev populär särskilt vid hovet.

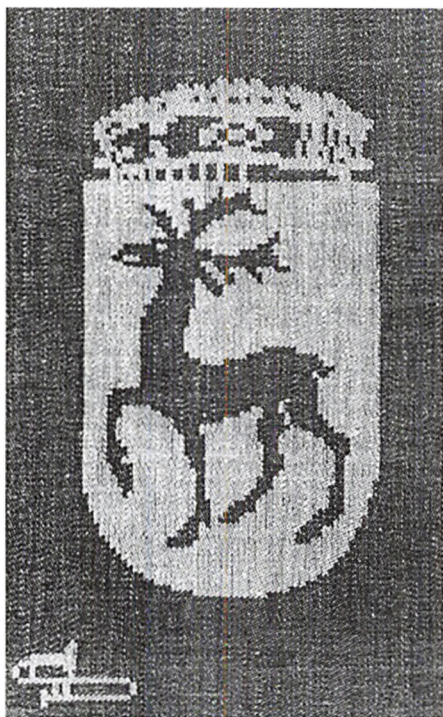
Materialet är oftast lin både i varp och inslag. Vera Basun använder blekt lin till varpen och oblekt till inslaget. Materialet fanns faktiskt redan då vapenbilderna kom till.

Förberedelserna för vävningen är tidskrävande. Dels skall varpen göras i ordning med 24 trådar per cm och bl.a. mönsterträs i "stygn", dels skall mönstret ritas på så sätt att en ruta på papperet motsvarar ett "stygn" (fem trådar) i väven.

Vid själva vävningen lyfts resp. dras "stygnen" där rutorna är fyllda på papperet och bildar då varpeffekt. De ej mönsterdragna får inslagseffekt.

Vävningen kräver en hel del extra utrustning, så vävstolen är förlängd åt båda håll och förhöjd och den är också försedd med lod.

Att väva de gamla landskapsvapenmotiven i damast är ur konstnärlig synpunkt mycket lämpligt. Samspelet mellan varp och inslag gör att bilden får liv och lyster. Genom denna vävteknik kan tavlorna bli omväxlande. Om man jämför t.ex. älgen i Gästriklands vapen med bocken i Hälsinglands vapen så ser man att bakgrunden i den ena bilden är ljus, i den andra mörk. Resultatet blir i båda fallen att djurbilden framträder tydligt. Och nog får man hålla med konstnärinnan om att dessa ursprungliga djurbilder är "roliga".

Gästrikland. 1562.

Västergötland. 1562.

Personuppgifter och framtidsvision

Vävkonstnären Vera Basun är född 1952 i Härnösand, uppväxt i Norrbotten. Studentexamen i Boden 1972, textilläraryxamen i Uppsala 1980, vävläroexamen i Göteborg 1983. Hon har genomgått ett flertal kurser bl.a. i experimentell knyppling och damastvävning. Efter några års undervisning med vuxna elever flyttade hon 1990 till Bjärträ i Ådalen i Ångermanland. Där startade hon firman "HAND & TANKE", där den huvudsakliga sysselsättningen är damastvävning. Från Länsstyrelsen i Härnösand fick hon år 1993 ett etableringsstipendium på 15.000 kronor.

Hälsingland. 1562.

Det kan nämnas att Vera Basun som signatur i sina konstverk använder en dragbasun.

Till sist en framtidsvision för Vera Basuns unika konstverk! En av de få platser i Sverige där de gamla landskapsvapnen kan beskådas är Riksdagshuset i Stockholm. I den så kallade sammanbindingsbanan, dvs. den stora gång eller foajé som sammanbinder gamla och nya riksdagshuset, finns de gamla vapnen målade runt en stor kupol i taket. Egentligen är det länsvapen, men motiven i länsvapen och landskapsvapen sammanfaller ofta. Tänk om Vera Basuns landskapsvapentavlor fick pryda väggen eller en utställningsmonter under denna kupol.

Summary

In this article pictures of the old coat-of-arms of the Swedish provinces (landskap) are described. The pictures are weaved in a special technique, damast, with pure linen, bleached and unbleached.

The artist Vera Basun is living in Bjärträ in the province of Ångermanland. She has found that the motives in the old coat-of-arms from the 16th and 17th century are more interesting and "amusing" than the modern motives.

In the article the damast-technique is also described.

Heraldik - fra korstog til IC3-tog

Af Susanne Vogt og Allan Tønnesen

Som forhåndsomtalt i Heraldisk Tidsskrift bd. 8 nr. 73 var der i 1996 en storslået heraldisk udstilling på Anneberg-Samlingerne i Odsherred. Udstillingen var åben 26. april-29. september og blev set af et stort antal mennesker.

Holdet bag udstillingen var Knud Prange, Carsten Frölich og denne artikels to forfattere. Idéen var fostret af Carsten Frölich, der også havde vakt lederen af Anneberg-Samlingerne, Jørgen greve Ahlefeldt-Laurvigs interesse for projektet.

Udstillingsudvalget havde allerede i foråret 1995 aflagt besøg på Anneberg med det formål at få et indtryk af udstillingsforholdene. Det var nu ikke let, for der forestod netop da en ombygning, som ville indebære en betydelig forøgelse af udstillingsarealet: en lukket gård bag samlingernes hovedbygning ville blive overdækket med glastag, og den heraldiske udstilling ville som den første nyde godt af at få stillet denne sal til rådighed. Vi kunne skridte det kommende udstillingsareal af og desuden få et indtryk af de eksisterende lokaler. Senere viste det sig i høj grad nødvendigt også at kunne råde over et udstillingslokale uden dagslys til de lysfølsomme genstande, og et rum, der opfyldte dette krav, blev ryddet for den stationære samling i den tid, udstillingen varede.

Udvalget havde også en samtale med den økonomiske garant bag Anneberg-Samlingerne, Det Hømpelske Kulturfond, som tilsagde sin helt nødvendige økonomiske støtte i form af bl.a. forsikring af de

i mange tilfælde uvurderlige genstande, der skulle udstilles. Desværre rakte økonomien ikke til at få udarbejdet et katalog, hvad udvalget selvfølgelig var ked af, men hvilket set i bakspejlet endte med at blive en fordel. Der blev nemlig arbejdet med udstillingen lige til åbningsdagen, og genstande kom til og blev fjernet, alt som udstillingsmulighederne tilsagde det.

En helt afgørende faktor for udstillingens succes var, at Hans Kongelige Højhed Prins Henrik på et tidligt tidspunkt gav tilsagn om at være udstillingens protektor. Denne omstændighed var med til at åbne vejen til adskillige samlinger og fonde, uden hvis medvirken udstillingen ikke havde fået den rigdom og mangfoldighed, som tilfældet blev.

Udstillingens undertitel, der skyldtes Knud Prange, var for det første et godt blikfang, men lagde for det andet også op til det, der var udstillingens hovedtema: heraldikken både som en historisk manifestation og som et element i vore dages dagligliv. Heraldikken er opstået under korstogstiden i middelalderen, men den lever i bedste velgående i dag; der bliver stadig skabt våbener for kommuner, firmaer og privatpersoner, og resultaterne ser vi hver dag i bl.a. aviser og på vejskilte. Udstillingen skulle illustrere begge aspekter.

I forbindelse med den internationale genealogiske og heraldiske kongres i København i 1980 blev der arrangeret en heraldisk udstilling i Kunstindustrimuseet, og det var naturligt for udstillingsudvalget

at tage udgangspunkt i denne udstilling, for hvilken der forelå et katalog, og som flere af udvalgets medlemmer havde været medansvarlige for. Denne udstilling var dog overvejende historisk i sit sigte, og det var klart, der skulle ske en betydelig udbygning.

I 1980 kom udstillingsgenstandene fra Kunstindustrimuseet og Nationalmuseet, og en af de første opgaver bestod i at undersøge, i hvilket omfang disse genstande atter kunne udlånes. I den forbindelse spillede de sikkerhedsmæssige forhold på Anneberg en rolle, og desuden kunne museernes udlånspraksis have ændret sig i de forløbne 16 år. Det sidste viste sig da også at være tilfældet, og flere genstande kunne ikke udlånes. Til gengæld var der stor åbenhed for udlån af andre genstande. For Nationalmuseets vedkommende drejede det sig især om seglstamper og signetringe samt træskæringer. Netop seglstamper fra middelalderen er der fundet mange af inden for de seneste år, og denne afdeling af udstillingen blev derfor en lidt anden end i 1980. Hertil bidrog også seglstamper og seglafstøbninger fra såvel det danske som det svenske rigsarkiv.

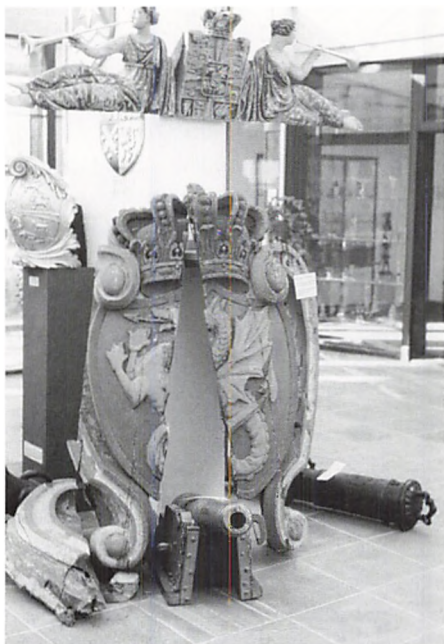
Hvad træskæringerne angår var det denne gang muligt at udstille de bevarede rester af billedskæreren Claus Bergs smukt skårne og interessante våbenanetavle for kong Hans's dronning Christine. Disse våben er indgik i 1980 i Nationalmuseets faste middelaldersamling, men var for flere år siden blevet nedtaget og anbragt i museets magasin, hvilket gjorde det muligt at låne dem til Anneberg.

Herudover var det udstillingsudvalgets hensigt at sammenstille et kalejdoskopisk udvalg af heraldica af en rigdom, som ikke

tidligere havde været set, for at bibringe udstillingens gæster et indtryk af, på hvor mange områder heraldikken har spillet og stadig spiller en rolle i dagliglivet. Hovedvægten måtte naturligt nok lægges på danske eksempler, men udstillingen kom dog også til at rumme en del heraldiske frembringelser fra Finland, Island, Norge og Sverige. Her fik udvalget hjælp af de nordiske styrelsesmedlemmer Tom C. Bergroth, Geir Helgen og Clara Nevéus.

Der var genstande af vidt forskellig art: glas, sølvtoj, porcelæn, møbler, tekstiler, exlibris, frimærker, vintiketter, smykker, skydeskiver, ridderskjolde, faner, gravsten, forsvarers mærker og meget, meget andet.

Følgende samlinger og institutioner bidrog med udlån af genstande: Kunstindustrimuseet, Nationalmuseet, De Danske Kongers Kronologiske Samlinger på Rosenborg, H.M. Dronningens Sølvkammer, Folketinget, Københavns Bymuseum, Orlogsmuseet, Holbæk Museum, Det Kongelige Bibliotek, Rigsarkivet i København, Landsarkivet for Sjælland, Landsarkivet for Fyn, Vallø Stift, Roskilde Kloster, Kong Frederik VII's Stiftelse paa Jægerspris, Ordenskapitlet, Den kongelige Staldetat, Københavns Universitet, Riksarkivet i Oslo, Riksarkivet i Stockholm, Statens Historiska Museum i Stockholm, Den Kongelige Norske Ambassade i København, Finlands Ambassade i København, Sveriges Ambassade i København, Islands Ambassade i København, Tøjhusmuseet, Museet for Danmarks Frihedskamp, Hjemmeværnsmuseet i Frøslev, Nationalbanken, Det Kongelige Teater i København, Arbejderbevægelsens Arkiv og Bibliotek, Gentofte Kommune, Herlufsholm Kostskole, Det Kongelige Køben-

Stævnskjoldet fra fregatten "Fyen", der var søsterskib til fregatten "Jylland" og i mange år kaserneskip ved Holmen. Øverst ses en prydelse fra orlogsskibet "Dronning Marie". (Søværnets Historiske Samling, Holmen). Det sprængte skjold var anbragt midt i udstillingsrummet og var udstillingens mest iøjnefaldende enkeltstykke. Søværnets Historiske Samling, Holmen. Foto: Henrik Larsen.

Faner fra Arbejderbevægelsens Arkiv og Bibliotek. Forrest ses fane for Husmedhjælpere ved Statens Hospitaler, 1935; våbenet viser i rødt tre guld løver og ni guld hjerter, en lidt nærgående variation af rigsvåbenet. Den næste fane er for Frisørsvendens afdeling i Nykøbing F, 1912, og viser denne bys våben: et tremastet skib. I øvrigt er der faner for hattemagere, skræddere og tilskærere. Foto: Henrik Larsen.

Våbenbøger og våbenbreve. I midten et opslag fra Susanne Gøyes våbenbog fra 1600-tallet. Opslaget viser våbener for slægterne Rosensparre og Markmand. Til venstre ses et opslag i Lisbet Bryskes våbenbog. Desuden våbenbøger opslået på våbener for slægterne Rosenkrantz (i midten) og Bille. Roskilde Kloster, Karen Brahes bibliotek. Nederst adelsbreve og våbenbreve samt eksempler på besegling. Rigsarkivet, København. Foto: Henrik Larsen.

Midt i billedet ses en kammerpote fremstillet under Treårskrigen 1848-50 som en hån mod oprørernes ledere Hertug Christian af Augustenborg og hans broder, Prins Frederik af Nør. På galgebjælken er anbragt det augustenburgske våben, og under de karikerede portrætter indskriften: "I to Forrædere ere tilvisse - Derfor alle Danske paa jer maa pisse". Nationalmuseet. Herunder samtidigt skjold af støbejern med det augustenburgske våben: Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken samt i midterskjoldet Oldenburg og Delmenhorst. Under kronen griber to hænder om hinanden over skjoldet. De symboliserer de slesvig-holstenske oprørere. Til venstre herfor en porcelænspipe, ca. 1848, dekoreret med våben for Slesvig-Holsten samt de slesvig-holstenske oprøreres slagord "Jungens holt fast!" og: "Up ewig ungedecht". Privateje. Til venstre i billedet vinetiketter med heraldisk motiv. Foto: Susanne Vogt.

havnske Skydeselskab og Danske Broderskab, Frimurerlogen, Svenska Frimurare Orden i Stockholm, De danske Statsbaner, Dansk Exlibris Selskab, Rederiet DFDS A/S.

Herudover bidrog en række personer med værdifulde udlån, først og fremmest Dercs Majestæter Dronning Margrethe II og Dronning Ingrid samt Hans Kongelige Højhed Prins Henrik.

Udstillingsudvalget bringer herved alle sin bedste tak. Uden velvillig hjælp fra de nævnte og mange andre ville udstillingen ikke have fået den fylde, som tilfældet blev.

Da vi et par uger før åbningen af udstillingen begyndte at stille tingene op, var ombygningen af museumsbygningen kun lige akkurat afsluttet. I den følgende hektiske tid blev der for flercs vedkommende nærmest arbejdet i døgndrift. I den situation modtog vi uvurderlig hjælp af greve Ahlefeldt-Laurvig, inspektørparret Mari-Ann og Ole Malmberg samt ikke mindst museets snedker og altnuligmand Preben Olsen, der med opfindsomhed og snilde konstruerede løsninger på problemerne med anbringelse af en del af de udstillede genstande.

Udstillingen blev til udstillingsudvalgets glæde en stor succes. Der kom mange besøgende, også mange som ikke på forhånd havde kendskab til heraldik, og for hvem en ny verden herved åbnede sig. Mange skoleklasser aflagde besøg, og en del af børnene efterlod tegninger inspireret af de udstillede genstande. Disse tegninger var både morsomme og opmuntrende. Selskabet fik solgt mange publikationer, og en del nye medlemmer er det vel også blevet til, selvom den side af sagen nok ikke helt

levede op til udvalgets forhåbninger. Men vi tør tro, at der er sået frøknorn, som senere vil komme til spiring.

Af de mange hundrede udstillede genstande omtales enkelte på de følgende sider som eksempler, der næppe kan kaldes repræsentative, men som måske alligevel vil stå som karakteristiske indslag i den største heraldiske udstilling nogensinde i Danmark og måske i hele Norden.

Summary

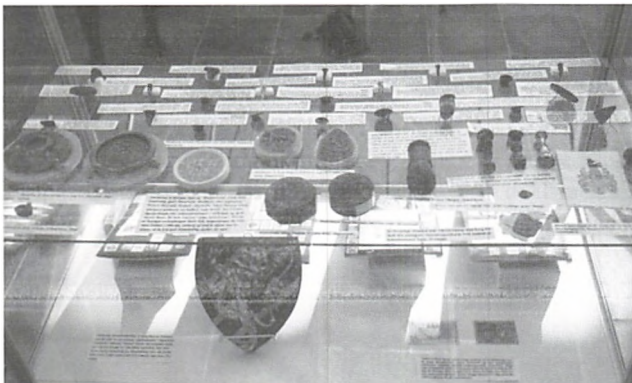
An exhibition of heraldry was held at the Anneberg Collections in northern Sjælland in the summer of 1996. It was the largest exhibition of its kind to be held in Denmark so far and was arranged by the Societas Heraldica Scandinavica in cooperation with the Anneberg Collections. The Patron of the exhibition was His Royal Highness Prince Henrik.

The aim of the exhibition was to throw light on heraldry both as an historical manifestation and as a living element in our daily lives at the present time. The main stress had naturally to be on Danish examples but heraldic material from Finland, Iceland, Norway and Sweden was also exhibited. Many museums, collections, archives and individuals, including members of the Danish royal family, generously lent material.

The exhibition was a great success. There were many visitors, including a number of school-classes. For the children the exhibition opened a window onto a strange and exciting new world. The illustrations show a selection of the several hundred exhibits.

Gentofte Kommunes våben, først tegnet i 1903 af rådhusets arkitekt Andreas Thejll i samarbejde med datteren, kunstmaleren Augusta Thejll-Clemmensen, og efter nogen heraldisk strid nykomponeret 1940 af Poul Bredo Grandjean. Kgl. approberet d. 3. august samme år og 10. august indregistreret med beskrivelsen: "Et Skjold med en opgaaende Sol mellem to Træer, hvorover ses tre i en Klokkestol ophængte Klokker, alt Guld i blaat, over en Guld-Skjoldfod, hvori ses to blaa Bølger". Klokkerne symboliserede kommunens daværende tre kirkesogne Gentofte, Ordrup og Hellerup, træerne kommunens landskabelige udseende og bølgerne dens beliggenhed ved Øresund. I montren sås eksemplere på brug af våbenet fra ældre og nyere tid i bl.a. brandkorpsets uniformer og den kommunale administration. Desuden broderier fra Haandarbejdets Fremme, seglstamper med kommunevåben, fotografi og tegning af borgmesterkæden, indviet 1934 som den første i Danmark. Også muntre indlæg i den heraldiske strid, bl.a. en Valdemar Møller tegning fra "At Tænke Sig's" Carlo Cartophelmoes. Gentofte Kommune m.fl. Foto: Henrik Larsen.

Seglmonter. Forrest afstøbninger af kongesegl og af Sveriges rigesegl "Riksklämman". Desuden seglstamper af enhver art, bagest flere middelalderlige. Nederst en afstøbning (detailforstørrelse) af Kong Magnus Erikssons segl fra 1320, foretaget af Svante Hallberg i 1960'erne. Bagest et udvalg af frimærker med heraldiske motiver. Rigsarkivet i København, Riksarkivet i Stockholm, Nationalmuseet m.fl. Foto: Henrik Larsen.

Øverst: eksempler på kommunal heraldik, hovedsagelig svensk og norsk samt et enkelt finsk stiftsvåben, nemlig Åbos bordflag imellem to gipskjoelde med svenske sognevåben, Äppelbo og Nora fra firmaet Tore Ekström, Särna. Grafiske profiler fra dels Kalmar lensstyrelse (med Smålands og Ölands landskabsvåbener), dels Södertälje kommune. Tilhøjre de norske fylkeskommuner Østfold, Vestfold, Buskerud, Akershus, Troms og Telemark, repræsenteret ved bordflag, grafiske profiler, brevpapir, reversmærker til medlemmer af fylkestinget, kuglepen, nøgleringe m.m.

Nederst: eksempler på dansk kommunal heraldik på bæreposer, keramik, glas, sølvskeer m.m. Bagest: Amtsvåben for Roskilde malet af Aage Wulff og udkast til frimærker med danske amtsvåbener tegnet af Jan Raneke. Foto: Henrik Larsen.

Kostume til Kong Erik (Glipping) til Johannes Poulsens iscenesættelse fra 1925 af Heises opera Drot og Marsk. Tegnet af Agnes Slott-Møller. Kostumet, der desværre er det eneste eksisterende fra den succesfulde opsætning, er som kunstnerindens andre bygget over middelalderlige forlæg, i dette tilfælde kongens søn Erik Menveds gravplade i Ringsted. Hendes skitse i Den kongelige Kobberstiksamling på Statens Museum for Kunst er mere tro mod forlægget end det færdige kostume, der har måttet tage hensyn til afstanden til tilskuerpladserne. Det Kongelige Teater, København. Ved siden af kostumet står en fotostat af dets forlæg, kong Erik Menved og dronning Ingeborgs gravmæle, en graveret messingplade i Ringsted, Sankt Bendts kirke, udført kort efter begges død i 1319. Kongen er iført våbendragt med rigsvåbenets tre løver. Nationalmuseet. Foto: Susanne Vøgt.

Agnes Slott-Møller: Hellig Olav. (1921). Til rederiet DFDS's Amerikabåd S/S Hellig Olav, der ophugges allerede 1934. Inspirationen til det symbolistiske maleri er et digt af Welhaven om kongen som kirkebygger, hvorfor han er vist foran Borgund gamle stavkirke. Desuden er han skildret efter Snorres Olavssaga: "Olav Haraldson var ikke høj, men middels af Vext, kraftig og sterk, lyshaaret, bredladden, lys og rødmsuset i Ansigtet, havde meget gode Øine, var fagerøiet og snarøiet, saa at man maatte ræddes for at se ham i Øine, naar han var vred".

I Welhavens digt hedder det: "Hellig Olaf med det lucrøde Skæg/ kysset Hjaltet paa sin Klinge,/ og han holdt det højt mod Dværgehallens Væg,/ og han korsede sin Bringe.—" og: "Hellig Olaf med sit hjertørøde Skjold"... (Citater fra Agnes Slott-Møller: Folkevisebilleder 1923.)

Det nævnte hjertørøde skjold er opfattet som Norske Løve. Det anvendtes ikke af Olav den Hellige (død 1030), men først af kong Håkon V Magnussen som hertug i 1292, af hvis segl Agnes Slott-Møller allerede i 1890-91 havde gjort studier. Hellig Olav forbindes normalt med oxen, som står ved hans side. Det er denne okse, der holdes af den kronede løve i Norges rigsvåben. DFDS A/S. Foto: Henrik Larsen.

Heraldica varia

Anmärkningsvärd dom i mönsterskyddsmål

Enligt mönsterskyddslagar i bl a de nordiska länderna kan industriell design skyddas mot plagiat i 15 år. För att erhålla dylikt skydd måste mönstret skilja sig väsentligt från tidigare kända mönster, och vidare får det inte innehålla vissa officiella beteckningar, som syftar på staten och därigenom ger mönstret en officiell karaktär. Till sådana beteckningar hör bl a kungliga kronor.

I svenska mönsteransökan 93-2252 söktes registrering av ett ornament för bl a tyger med 12 bilder av olika kronor (se ill). Ansökan avslogs som väntat av Kungl Patent- och Registreringsverket med motiveringen att mönstret inte inne-

bär någon nyskapande formgivning, vilket är en formulering som brukar användas, då man inte hittat något specifikt tidigare mönster som det sökta mönstret kan jämföras med. Dessutom erinrades om att särskilt tillstånd krävs för att i mönster inta officiell beteckning.

Över detta beslut anfördes besvär vid Patentbesvärsrätten (PBR), som uppseendeväckande nog ansåg mönstret registrerbart och upphävde avslaget. I domen säges att enskilda i ornamentet ingående kronor visserligen kan sägas vara "utformade så att de liknar i historien tidigare förekommande rangkronor". Här lyckas rätten med konststycket att i en enda sats få in tre fel: För det första blandar PBR ihop begreppen rangkronor och

Crown of
the Dukes of Sweden

Crown of
the Roman-German Empire

Crown of
the Khedive of Egypt

Crown of Tuscany

Crown of
Transylvania

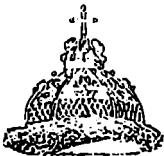
Crown of
the Sultan of Johore

Crown of
the Shah of Persia

Crown of
the Empress of Russia

Crown of Taurien

Crown of
the Republic of San Marino

Crown of
the Doge of Venice

Crown of Siam

Mönster avseende ornament för bl a tyger enligt mönsteransökan 93-2252.

verkliga regalickronor, för det andra påstås att kronorna i mönstret skulle vara utformade så, att de endast liknar verkliga kronor, då de i själva verket är noggranna avbildningar av dessa, och för det tredje påstås att dessa fortfarande förekommande kronor skulle vara endast tidigare förekommande.

PBR fortsätter: "Bedömningen huruvida mönstret uppfyller de i mönsterskyddslagen uppställda nyhets- och skillnadskraven skall emellertid ske med utgångspunkt främst i ornamentets utformning i dess helhet. Därvid märkes bl a att de ingående kronfigurerna anordnats på ett visst sätt och är avsedda att återkomma i ett upprepat mönster över en större yta av en tyg- eller pappersvara. Såvitt framkommit hittills är ett sådant mönster inte känt tidigare och det har inte heller förekommit något gentemot vilket det sökta mönstret kan sägas inte uppvisa väsentlig skillnad." Man undrar om PBR kan ange något närmare till hands liggande sätt att anordna kronorna än på detta sätt i rader och kolonner, vilket ju är det vanliga sättet i uppslagsverk på området. Det sökta mönstret torde för övrigt vara direkt kopierat från en plansch i en uppslagsbok, vilket styrkes av de förklarande texterna, som ju närmast är till estetisk nackdel för ett mönster.

Domen slutar med: "Vid detta förhållande och då det inte heller kan anses att i mönstret intagits sådant statseblem eller annat som kan bedömas utgöra hinder mot mönsterregistrering skall besvären bifallas." Som alla ser, innehåller dock mönstret minst två kronor som åtminstone för allmänheten kan framstå som svensk kunglig krona.

Lars C Stolt

Blås högt i vind och fladdra fritt

Vår glada duk i blått och hvitt,

Vår sköna framtidsflagga!

Flyg stolt och djerf ur hamnens bädd.

I oceanens färger klädd,

Till blåa böljors fragga!

Svenska litteratursällskapet i Finland traditionsrika - och nu 112 - årshögtid i Helsingfors Universitets solennitetssal den 5 februari 1997 bjöd på en högtidsstund för vexillologen. Där uruppfördes nämligen Zacharias Topelius dikt Finlands flagga, varav början inleder denna notis, till musik av Fredrik Pacius.

Zacharias Topelius (1818-1898) var professor i historia vid Alexanders-Universitetet i Helsingfors och dess rektor. Han är alljämt aktuell som författare och tidningsman. I egenskap av publicist engagerade han sig i den flaggdebatt som fördes i Finland på 1850- och -60-talen. I lojalitet med det ryska väldet förespråkade Topelius en blåvit flagga med färger ur den ryska örlogsflaggan i motsats till de liberala kretsarnas rödgula flagga, vars färger hämtats från landets rödgula 1500-talsvapen.

Som Topelii efterträdare i professuren Matti Klinge visat 1981 (se recension i Heraldisk Tidskrift 1982 s 247 f) var Topelius första i bunden form utgivna inlägg i flaggdebatten dikten "Till Finska Sjöekipagerne den 28 April 1854", då den finska flottan avseglade till Krimkriget. Men det var med dikten Finlands flagga, publicerad i Helsingfors Tidningar den 15 juni 1863 inför öppnandet av Helsingfors lantdag, som Topelius skulle gå i polemik för det blåvita mot det rödgula. Efter den ovancerade havsromantiska första strofen fortsätter den andra något mera krigiskt:

Vår duk är *hvit!* Han är för god
Att *purpur* med en fläck af blod,
Förrän i stridens timma.

Vår duk är *blå!* Han är för ung
Att svaja vissnad, *gul* och tung
I höstens bleka dimma.

Från vintersnö
Till blånad sjö
Vår flagga går
Till glans och vår.

Vår duk är *hvit!* Han är för god
Att *purpur*, förrn i stridens blod.

Fredrik Pacius (1809-1891) var en tyskfödd kompositör och skapare av Finlands musikliv. Han verkade som musiklejare vid universitetet och erhöll sedermera professors titel. Han tonsatte flera av nationalskalden Johan Ludvig Runebergs mest folkära texter, bl a Vårt land, Finlands nationalhymn, som 1998 firar sitt 150-

årsjubileum. Finlands flagga tonsattes genast vid sin utgivning med tanke på att uppföras av studentkören Akademiska Sångföreningen, som Pacius grundat 1838. Finlands flagga skulle beskriva "vår sjö" som Runeberg hade beskrivit "Vårt land", skrev Topelius till Pacius. Av okänd anledning dröjde uppförandet emellertid över 130 år, tills det blev Akademiska Sångföreningen förunnat att under ledning av sin dirigent Johan Schultz uppföra detta heraldiska verk, av Paciusbiografen Johan Rosas 1949 karaktäriserat som en rätt tyskinfluerad, hurtigt marschartad och kromatiskt uttrycksfull sång.

Av diktens sex strofer sjöng kören 1, 3 och 6 och lämnade således den ovanciterade 2 osjungen. Trots detta lyckades någon i sextioalets antifosterländskhet kvardröjande tidningskåsör finna förgriplig chauvinism i uppförandet av denna kuriösa men charmerande sång.

Henrik Degerman

Heraldisk litteratur siden sidst

Nya vapen

Skandinavisk vapenrulla 1996. Kristianstad 1996. Stiftelsen Skandinavisk Vapenrulla, Graa-gården i Vä, S-291 65 Kristianstad. Pris: 140 SEK.

Denna väl etablerade vapenrulla, som i och med årgång 1996 kommit upp i 517 publicerade vapen sedan 1963, är värdefull för dem som vill följa med i vapenbildningen i Skandinavien. Av de i årgången 1996 publicerade 23 vapnen är 12 tecknade av Jan Raneke, 6 av Kåre Norwald Eikeland, 4 av redaktören för SVR Tor Flensmarck och 1 av vapenantagaren själv. Bäst tecknade är inte oväntat Ranekes. En detalj som ofta avslöjar mästaren är hjälm-täcket. Att variera detta på ett elegant sätt är inte lätt. Man kan även notera att Raneke låter hjälm-täcket fladdra symmetriskt, medan t ex Eikeland ofta har osymmetriska täcken.

Tyvär publiceras mera sällan äldre vapen, men i den senaste årgången finns det friherrliga vapnet von Kwiatkowski, österrikisk adel från Polen, med ett bepansrat, avhugget och blödande ben i hjälmprydnaden. För släkten Colliander publiceras tre varianter av vapnet för lika många släktgrenar. Dessutom visas släktens emblem, som bl a föres som bröstmärke på kavaj, tyvärr inte tecknat med samma talang som de tre vapnen.

En innovation förekommer i vapen Bernhardsson, där en krona bildats av veteax, eklöv och ekollon. I vapen Alfredson (ill. 1) har märkligt nog direkt på skölden (alltså utan hjälm eller som i England hjälmbindel) placerats ett aprbrödsträd (Senegals nationalsymbol). Dessutom ingår två maltescerkors, som syftar på

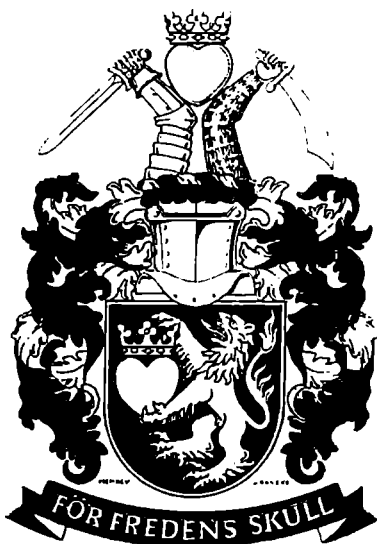
att vapenantagaren är kommandator för Sverige för den omstridda Lazarusorden (eller rättare en av dem som kallar sig Lazarusorden), samt-digt som det uppges att vapnet märkligt nog kan föras även av hans familj och efterkommande.

Noteras bör även att man utsträckt Skandinavien till att omfatta även Baltikum, eller åtminstone Estland, genom att publicera ett vapen (Kröönström) för en estländare. Detta vapen har för övrigt en originell hjälmprydnad:

Ill. 1. Vapen Alfredson.

III. 2. Vapen Gyllenhjerta.

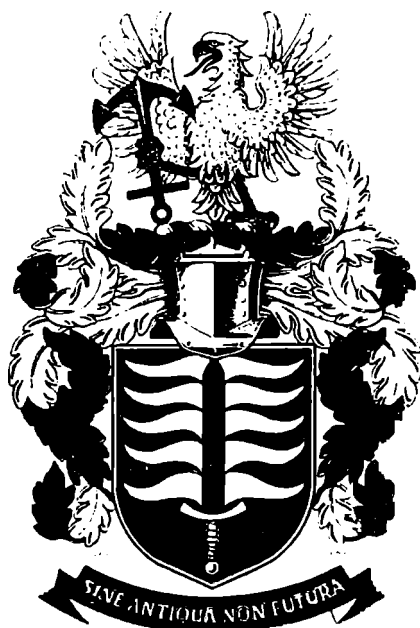
ett fisknät belagt med tre svarta kanonkulor, ordnade en över två, mellan två vingar, dexter delad i grönt och silver och sinister i silver och grönt.

I övrigt slås man av alla fina egenskaper och höga idéer som enskilda attribut i vapnen säges symbolisera. Som exempel tar jag vapen Thard, där falcken säges symbolisera skarpsynhet och överblick. I vapen Gyllenhjerta (ill. 2) önskar vapenantagaren "förmedla följande symbolinnehåll: lejonet skyddar hjärtat och livets krona för fredens skull, hjälmprydnadens mothugande svärd och kroksabel skyddar det krönta hjärtat". I vapen Svärd (ill. 3), vars sköld tyvärr överensstämmer med Bolmsös kommunvapen, symboliseras rättvisan av blå färg jämte svärd och tron av flammor i form av eldslågor. Detta att till överdrift lägga in symbolik i vapen är något som var främmande för den medeltida heraldiken, som i första hand såg till att få tyd-

liga visuella igenkänningstecken. Det kan givetvis vara av intresse att få reda på varför vapenantagaren valt olika attribut, men allt detta tal om symbolik blir lätt något patetiskt. Det räcker väl att vapnet i sin helhet symboliserar ägaren.

Tyvärr skämmas häftet av ett par genanta språkfel i blasoneringen för vapen Svärd: "Svärd med *handtag och fästa* av guld" skall givetvis vara enbart *fäste* (fästet omfattar knapp, kavel och parerstång), och i "en örn av guld i höger *klo* hållande ett störtat svart ankare" skall det givetvis heta höger *fot*. Foten på en fågel består av tår och tars. Klorna är hornbildningarna ytterst på tårna, motsvarande människans naglar.

Lars C Stolt

III. 3. Vapen Svärd.

Ymnig medaljflora

Uniformsreglemente för Försvarsmakten - Utmärkelser: 1996 års utgåva. 84 sidor, inbunden, 125 SEK. Beställes från Försvarets Bok- och Blankettförråd, Box 1501, S-172 29 Sundbyberg.

Denna publikation inom den heraldiken närstående faleristiken speglar den på senare tid blomstrande medaljfloran i svenska försvarsmakten. I Areen-Lewenhaupts bok "När och hur böra ordnar bäras", 1943 års utgåva, var endast sju icke officiella medaljer tillåtna att bäras i tjänsten till militär uniform. Enligt det nu utkomna reglementet föreligger generellt bärandetillstånd för inte mindre än 192 icke officiella medaljer. Av dessa har sedan 1990 tillkommit 46 stycken, vilket visar tendensen. Numera tillåts till och med medlemstecken för två privata sammanslutningar av ordenskaraktär: Tempelherreorden och Lazarusorden. Man frågar sig hur något sådant kan gå till. Då överbefälhavaren är okunnig på området, borde yttrande ha inhämtats från till exempel Kungl Majestäts Orden. Att det dessutom är flera sammanslutningar som gör anspråk på att vara den enda "riktiga" Lazarusorden gör inte saken bättre. Det är följaktligen fritt fram för vem som helst att starta en dylik orden med ett sådant namn och sedan på uniformen sätta medlemstecknet. (De i reglementet angivna årtalen 1108 och 1098 syftar på stiftelseåren för de ursprungliga, numera utdöda riddarordnar från vilka dessa sammanslutningar lånar sina namn och inte på tecknen ifråga.)

En annan märklig företeelse är de medaljer som Försvarsmakten själv instiftade 1995 (förtjänstmedaljen i guld och silver samt belöningsmedaljen för internationella insatser i guld och silver), som varken är officiella eller halvofficiella. Det finns ju den officiella medaljen "För berömliga gärningar" att utdela i dylika fall.

Om man å ena sidan förvånas över att finna en del tecken tillåtna att bäras, saknar man å andra sidan andra som borde vara med. Sålunda saknas de officiella medaljer som Ingeniörsvetenskapsakademien och Ärkebiskopen delar ut. Och eftersom t ex Stockholms-Tidningens guldmedalj för berömlig flygargärning får bäras, borde i konsekvensens namn även Svenska Dagbladets "bragdmedalj" få bäras. För övrigt kan man ifrågasätta den reglementerade ordningen mellan de inofficiella medaljerna, som innebär att minnesmedaljer kan komma att bäras framför förtjänstmedaljer.

En annan sak är vem som ser till efterlevnaden av detta reglemente. Det är gott och väl att det finns ett utförligt reglemente, men vilka är tillräckligt intresserade och kunniga för att tillämpa det? Det frågar man sig, då man ofta ser icke tillåtna medaljer bäras till uniform, t ex Riksförbundet Sveriges Amatörorkestrars guld- och silvermedaljer och den holländska Nijmegen-medaljen (alltså ej korset).

Det som trots allt gör boken intressant och värd att införskaffa är att 181 olika medaljband återges i färg som en faleristisk nyckel. Bilderna av banden har dock tyvärr ibland en dålig färgåtergivning. Sålunda har en del blå band blivit mörkare än mörkblå band. Ett fel i boken är att ta med Nordstjärncordens nya blågula band, eftersom det aldrig kan bäras till svensk militär uniform. Dessutom är bandet ljus mellanblått i stället för högblått och kanterna är blå utanför gula ränder i stället för gula kanter.

Ett anmärkningsvärt fel är att medaljen "För förtjänster om utrikesförvaltningen" uppges utdelas endast till utlänningar. Den tillkom ju just för att man skulle kunna belöna svenskar i utrikestjänst som på grund av för få tjänsteår inte kan få medaljen "För nit och redlighet". De årtal som anges för många av medaljerna (t ex nio årtal för "Nit och redlighet") är intetsägande för

den oinvidge och ofta felaktiga för den invigde. Ett fel, som tyvärr förekommer även på andra håll, är att Kungl Serafimerorden även skulle benämnas Kungl Majestäts Orden. Serafimerorden ingår i KMO.

Att reglementets bärandebestämmelser inte är så lätta att följa visas av att bokens bakpärm pryds av ett spänne med sex medaljer (för en uppenbarligen fiktiv bärare med en något underlig verksamhetshistoria), där Hemvärnets silvermedalj placerats mellan två guldmedaljer i samma grupp. Enligt reglementet får inte fler än fyra originalmedaljer monteras i bredd och guldmedalj skall placeras till höger om silvermedalj i samma grupp.

Lars C. Stolt

Svenska kungahovet drabbat av osaklig litteratur

Elisabeth Tarras-Wahlberg (red): *Den svenska monarkin*, Kungl Hovstaterna. Stockholm 1996, 64 sidor, pris: 50 SEK.

Lena Rangström (red): *Hovets dräkter*. Livrustkammaren, Stockholm 1994, 152 sidor, inbunden, pris: 195 SEK.

Charles Hammarsten (bild) & Elisabeth Tarras-Wahlberg (text): *Carl XVI Gustaf, Sveriges Konung*. Norstedts, Stockholm 1996, 176 sidor, inbunden, pris: 98 SEK.

Det har kommit ut tre vackra böcker med intressant innehåll för dem som är intresserade av den svenska monarkin, dess symbolik, ceremonik, heraldik och faleristik, men tyvärr innehåller alla tre grova sakfel, som kunde ha undvikits om vederbörande redaktörer utnyttjat inom hovet befintlig sakkunskap.

Den svenska monarkin är ett behändigt häfte. Docent Torgny Nevéus skriver om den svenska monarkins historia, rätten till tronen, den nya re-

geringsformen och statschefens uppgifter, slottsbibliotekarien Adam Heymowski om ätten Bernadotte, informationschefen Elisabeth Tarras-Wahlberg om det Kungliga huset och familjen, överintendent Bengt Telland om apanage, fonder, beskattning och hovleverantörskap, kanslichefen Christer Lignell om de kungliga slotten, överintendent Bo Vahlnc om konstsamlingarna, vice ordenskanslern Fredrik Löwenhielm om ordnar och medaljer samt expeditionschef Sven-Olof Hedengren om Hovstaternas organisation. Allt detta på ett sakkunnigt och förtjänstfullt sätt.

Men, men - boken skämmas av allvarliga skönhetsfläckar. I kapitlet "Kungliga symboler" utropar sålunda chefen för Kungl Skattkammaren, fil dr Astrid Tydén-Jordan Birger Jarl till kung. Vidare hänför hon kung Karl Knutsson (Karl VIII) till Folkungäätten i stället för Bondeätten. Hon påstår att Sveriges lilla riksvapen, trekronorsvapnet, går tillbaka på heliga tre konungar, alltså Heribert Seitz' gamla teori, som för övrigt propagerat för vid visningar av Skattkammaren på Trettondagsjul, som ju firas till minne av de vise männen (se Heraldisk Tidskrift oktober 1996, p 192). Denna teori fick ju sitt grundskott 1982, då det blev allmänt känt att de tre kronorna inte kom in med Albrecht av Mecklenburg, utan hade inhemskt ursprung och brukats 1336 av Magnus Eriksson (kanske sedan han antagit titeln konung av Sverige, Norge och Skåne efter Skånes införlivande 1332). Vidare använder hon benämningen "vasakärve" i stället för "vase", fast det numera inte finns någon fackman som anser att det rör sig om en kärve. Den svenska flaggans tillkomst, som forskningen hittills förlagt till 1550-talet, förlägger hon utan vidare ett sekel tidigare som en av Karl Knutsson vald motståndsflygga under unionstidens strider. Som grund för detta påstående anför hon att Karl Knutssons sigill

(1448, intc 1449) hade ett blått fält med ett gyllene kors. Ett sigill saknar ju som bekant färger. Bokens redaktör borde lämpligen ha låtit kapitlet granskas av ett par av de andra författarna i boken.

I samband med utställningen 1994-95 "Hovdräkt anbefalles" på Livrustkammaren utgavs en vacker och påkostad bok med titeln *Hovets dräkter*. Även denna bok skämmas av ett kapitel, författat av förste intendenten Anki Dahlin vid Kungl Husgerådskammaren och med titeln "Uniformer och livréer vid det kungliga hovet". Efter att ha tagit del av detta kapitel, som torde vara av störst intresse för denna tidskrifts läsare, inser man att boken borde ha begränsats till övriga kapitel om de kvinnliga hovdräkterna och hovcourer, som tydligen ligger bättre till för författarna än uniformer, vapen och ceremonier.

Den okunnighet som demonstreras i detta kapitel får kanske sitt främsta uttryck på sidan 126, där det står att "vid statsbesök bär högvakten på slottet drabantuniform". På sidan 121 anges att jägaren och löparen medföljer kungaparet vid åkning i öppen vagn. Detta gäller givetvis även vid åkning i täckt vagn. På sidan 122 anges livkuskarna bära en bicorne (båthatt) på tvären, men detta gäller endast då de kör kungligheter. Annars har de en bicorne på längden. På sidan 119 anges livjägaren ha en frack som påminner om den militära attilan som användes vid husarregementena. För det första användes attilan vid artilleriet och för det andra var denna ingen frack och hade inga breda lister på bröstet, utan snörmakerier. Däremot kan man säga att jägaruniformen på bröstet påminner om det bröstrevär som Livregementets dragonkår fick 1823.

På sidorna 120 och 126 anges att både livjägare och slottsvakt bär värjor, vilket är felaktigt. De sidogevär dessa bär är väl närmast hirsch- fångare resp huggare. Vidare står det att

jägarens "värja" har ett handtag i stället för det riktiga fäste. På sidan 121 anges lakejerna ha axelfläta i stället för det riktiga axeltråns. Mot bakgrund av dessa nomenklaturfel är det litet lustigt att författaren på sidan 115 särskilt anmärker på att båthattarna i hovstadgan felaktigt kallas trekantiga. Nu är det emellertid så, att denna oegentliga benämning användes inte endast i hovstadgan, utan överhuvudtaget i alla svenska uniformsreglementen. Beträffande båthattarna skiljer inte författaren på plym och plymasch. Hovuniformens hattar har plymasch, som är plymascherade kanter, medan en plym är längre och hänger ned från en tapp på hatten, t ex hovfurirens hatt. Generalshatten hade både plymasch och plym. Den högra bilden på sidan 117 anges visa en löpare 1844. Man ställer sig då genast frågan om och i så fall när löparen för stav. Är det inte i stället så, att bilden visar slottets schweizare (jmf H A Ring: Sveriges Konungaborg, IV:e delen, p 66)?

Boken *Carl XVI Gustaf, Sveriges Konung* kom ut till hans 50-årsdag och bjuder på många vackra bilder av Charles Hammarsten. Redan vid vändning av titelbladet slås man emellertid av det första och samtidigt det grövsta felet i boken, nämligen Drottningens vapen i stället för Konungens, ett i sammanhanget obegripligt fel. I jämförelse därmed framstår övriga fel som bagatellartade, t ex att det i uppräkningsen av kungliga akademier fattas ett par, att slupen Vasaorden genomgående kallas för Vasaslupen och att Prins Bertils slagga visas i stället för Konungens. För övrigt kan sägas om bildtexterna att de till stor del består av meningslösa texter av typen "Kungen inspekterar hedersgardet" eller "Kungen i samtal med Drottning Beatrix", något som ju alla ser. Intressantare hade varit att få reda på vilka ordnar som bäres (t ex att Kungen var den förste statschef som erhöll den nyupprättade polska Vita Örns orden), varför

kedja bäres där och band där, vilka hovfunktionärer som syns och varför de bär just sådan uniform etc.

Lars C Stolt

Tæppe-tolkning

Lise Warburg: *Damen med spejlet og enhjørningen*. Side 148-171 i: Psyke & Logos (Tema: Billede og virkelighed) 18. årgang, nr. 1. Dansk Psykologisk Forlag. København 1997.

I denne artikel fremlægger Lise Warburg endnu et delresultat af sit dybtgående forsøg på at tolke tæppesuiten fra ca. 1500, kaldet *Damen med Enhjørningen* (Jævnfør Heraldisk Tidsskrift, nr. 72, side 99-100).

Nytolkningen "er udsprunget af et ønske om at finde tapisseriernes oprindelige rækkefølge og ophængning". Konklusionen er: "Billedet ser ud til at være en *bebudelse* med overtoner fra *dåben*". Udgangspunktet er kvinden, der opfattes som Maria: "At jomfruen ser så afværgende ud, er det sikre tegn på en bebudelse. Alligevel har det aldrig været undersøgt om Cluny museets tapisseri kunne være en bebudelse". Lise Warburg bryder effektivt med den tidligere opfattelse af tæpperne: "For her er det jo ikke jomfruen, der forfængeligt spejler sig som i allegorier om sanserne, men enhjørningen, lykkelig over at have fundet sin brud, hvis spejl er så rent, at det er værdigt for Guds billede".

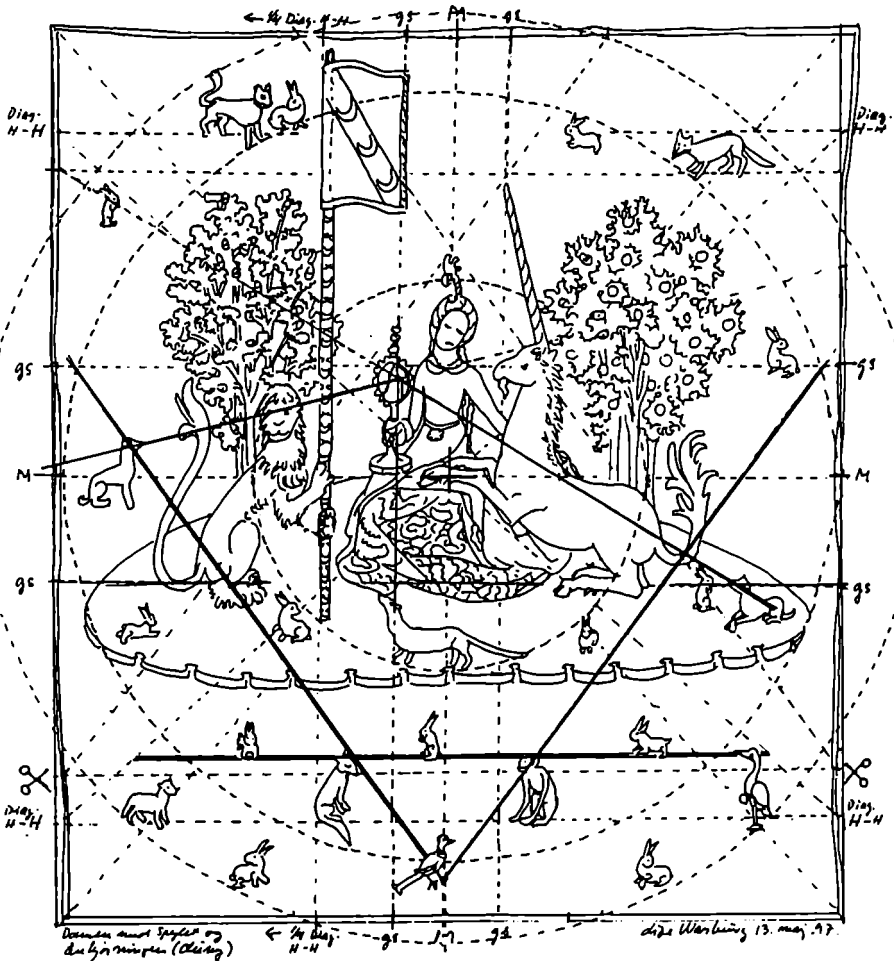
Omhjælpeligt inddrager Lise Warburg tæppets nederste 58 cm, som 1942/43 klippedes af (!) for at gøre tæpperne mere ensartede. Dyrearangementet på dette stykke viser, "at bebudelsen, som det er almindeligt, har skullet hænge højere end de andre tapisserier, nemlig så højt, at dyrelinierne kom til at stemme overens".

Via omfattende henvisninger til middelalderlitteraturen og bibelen arts- og symbolbestemmes alle tæppets smådyr for at indgå i en minu-

tøs, selvbærende - men i detaljerne ikke nødvendigvis bæredygtig - tolkning.

Af størst interesse for heraldikeren er opfattelsen af våbenet: I rødt en blå dekster skråbjælke med tre liggende sølv halvmåner - altså et spørgsmåls-våben (armes à enquerre). Lise Warburg skriver: "Kombinerer man denne farvepraksis med en anden praksis, nemlig at Marias mirakuløse jomfruclighed altid markeres ved, at ét af hendes renhedsemler: kronen, liljen etc. gentages tre gange éns: før, under og efter fødslen, så kan våbenet faktisk være et fantasivåben, for halvmånen er Marias allerførste renhedsemler". Forfatterinden går imidlertid videre endnu: "Det kunne..se ud som om våbenbilledet "omfortolker" sig selv fra at være en borgerlig Lyonfamilie til at blive Davids slægtens kulmination?" Begrundelsen er et billede i fattigbibelen, hvor Davids stamtræ vokser op fra brystet af hans sovende fader Jesse, idet træet efter Esajas 11.10 "står som et banner for folkene". Lise Warburg skriver: "På tapisseriet er bibelens ord gjort konkrete, for er man dristig og forlænger lansestangen nedad, så standser den præcis i ræven! Den veltilfredse ræv må være Jesse, der nu bor i graven (under roden!) med stamtræets banner vajende i triumf over sig." Ræven kunne i middelalderen symbolisere jøder, men bibelens ord er her ikke gjort mere konkrete, end at identifikationen af Jesse kræver en hjælpelinie - og forfatterindens brug af hjælpelinier er, som det vil fremgå, i høj grad præget af ønsketænkning.

At et våben kan indpasses i en symbolsk sammenhæng gør det ikke til "et fantasivåben". Våbenet må tværtimod opfattes som påtrængende reelt, og det er ikke underordnet symbolikken, men - mindst - ligestillet med den! Dets prangende placering på alle tæpperne kan tvangsfrit forklares som en herkulisk profilering af en opadstræbende, succesrig familie (le Viste i

Lyon?). Hvad våbenet måtte mangle af aner og titler søges opvejet af den ophøjede og opulente baggrund, den være sig sakral eller profan. Selv om våbenet nok låner prestige udefra, bevarer det sin primærfunktion usvækket. Der er tale om et samspil mellem to symbolsystemer, ikke en sammenblanding. - Ved at investere i disse ovenud pragtfulde tæpper har familien faktisk nået sit mål!

Som i sin tidligere undersøgelse udbygger Lise Warburg også her sine litterære bestemmelser via "talende linier" - en fremgangsmåde, der ikke er uden faldgruber: Er hjælpelinien først tegnet, understreger den så at sige sin egen betydningsfylde. De tre reflekslinier (ill.) som Lise Warburg lader udgå fra spejlet, er for mig at se rene postuler: De kan indtegnes og forlænges efter forgodtbefindende og tillægges

hvilken som helst betydning. Ganske vist hedder det: "Sammenfaldet af billedfladens linier med spejreflekserne bekræfter, at der var god mening i det, vi troede at se". Denne påstand er diskutabel: Tæppet er så tæt pakket med figurer, at snart sagt enhver hjælpelinie vil få et "meningsfuldt" forhold til et af de fire gyldne snit. Endvidere forekommer det ulogisk at trække en spejllinie til de to hunde, der skjules for spejlet af henholdsvis løven og enhjørningen. Skal forfatterindens argumentation godtages, skal i det mindste tæppets eneste reelle spejllinie - fra enhjørningens øje til dets spejlbillede - have en minutøs relation til et gyldent snit - men den er ikke en gang parallel med et! (Det er vel tæppets eneste æstetiske mangel).

I øvrigt opløser problemet sig selv, da Lise Warburg ved sin næste konstruktion - Marias dyrekreds - tvinges til at antage, at tæppet oprindeligt har været vel ca 20% bredere: Herved forrykkes de lodrette gyldne snit og deres relationer til reflekslinierne. Den ene tolkningskonstruktion svækker den anden.

Med et vist forbehold p.g.a. de små afbildninger er der ikke grundlag for en større tæppebredde: Mens der langs den afklippede underkant ses adskillige overlappede blomster uden tilhørsforhold til stængler inde på tæppet, synes blomsterne ved de lodrette kanter intakte. Der er altså ikke tegn på nogen afklipping her.

Hertil kommer et andet moment: Marias såkaldte dyrekreds består af de smådyr, der fanges mellem to postulerede koncentriske cirkler - men i øvrigt ikke adskiller sig fra dyrene uden for. Denne konstruktion kommer i konflikt med Lise Warburgs tidligere konstatering: "Alle dyrene har proportioner, der falder inden for tapisseriets opdelinger!". Foruden af fanen punkteres dette luftkastel nemlig af kaninen nær banneret samt af skaden nederst, der "dristigt(!) stikker helt

hovedet indenfor". Der er altså ikke tale om nogen dyrekreds!

Tværtimod er de ti dyr nederst på tæppet arrangeret i tre horisontale rækker, et - reelt - konstruktionstræk, hvis betydning for tæpperækkens sammenhæng Lise Warburg som anført selv fremhæver. - Hermed bortfalder også hele den komplicerede dåbsfad-symbolik, som opbygges på de to ikke eksisterende cirkler. Disse vildskud må ikke overskygge, at Lise Warburgs religiøse tolkningsvinkel har meget for sig. Forfatterindens litterære afdækning er tankevækkende, og observationen om våbenets tre måner interessant, mens dele af detailargumentationen er af vekslende kvalitet og bæredygtighed. Lise Warburgs samlede arbejde må imødeses med spænding.

Per Hougaard

En doktorsdisputation om svensk heraldik under Vasatiden

Leif Tengström: "*Muschoviten...Turken icke olijk*". *Ryssattribut, och deras motbilder, i svensk heraldik från Gustav Vasa till freden i Stolbova*. I-II, University of Jyväskylä, Jyväskylä 1997. 493 sid + 519 sid, fig 253, pl 36. ISSN 0075-4633. FIM 350,-.

Den 10-e maj 1997 disputerade Leif Tengström på sin, på svenska skrivna avhandling om ryssattribut och deras motbilder, i svensk heraldik från Gustav Vasa till freden i Stolbova 1617. Oppositionen vid universitetet i Jyväskylä i Finland genomfördes under ledning av custos, professorn i konsthistoria, Karlevi Pöykkö och opponenter, professor Bo Ossian Lindberg. Alla i full högtidsdräkt, vilket gav de svenska besökarna en tankeställare vid jämförelse med seder vid svenska lärosäten! Ett femtiotal intresserade åhörare hade infunnit sig.

Det är inte ofta som denna användbara hjälpetenskap till så många områden förekommer på avhandlingsnivå. Någon heraldisk avhandling per sekel är vad som hittills förekommit. Senast var vid Lunds universitet, 1975, då Jan Rancke disputerade på *Bergshammar-vapenboken - en medeltidsheraldisk studie*, även den en omfattande avhandling i två delar. Dessförinnan lades det fram ett par stycken på 1600- respektive 1700-talet. Johan Ihre gjorde vid 1700-talets mitt en djupdykning i adelns insignier i Sverige för att tio år efteråt disputera på familjen Vasa. Den som är intresserad av heraldik känner även igen namnet Carl H Uggla och 1760 lade han fram en avhandling om *Swea Rikes Urgamla Wapn de Tre Kronor*. I Lund opponerades det 1777 på en avhandling om Riksvapnet, *Insignibus rerum publicarum*, författad av Johan Älf.

Den Tengströmska avhandlingens första del är till största delen en citatsamling för att underbygga det heraldiska innehållet i nästa del. Citaten är i de flesta fall på originalspråk. Professor Lindbergs kommentar till det rikhaltiga materialet och den omfattande avhandlingen var att avhandlingar skall vara korta, denna är på 1012 sidor, "men när en disputand själv bjuder på något som detta, lär man bara tacka och ta emot"! Innehållet är tvärvetenskapligt och tangerar både historia, heraldik och konsthistoria, och visar också en idéhistorisk miljö och verklighet. Även om fjorton sidor om rysk dryckenskap kan bli i mesta laget.

I avhandlingens båda delar finns svartvita bilder med informativ text och ett trettiotal färgplancher, vilka ger vapenbilderna mer rättvisa än enbart svartvita bilder. Det man saknar är däremot ett namnregister, vilket alltid underlättar vid användandet av ett verk av denna typ.

I en anmälan av en annan omfattande avhandling skrev professor Thure Stenström, "har

en svensk disputand mer systematiskt och beslutsamt, gått in för att ta död på sig själv, på läsaren och på ämnet?" Den tanken dyker faktiskt inte upp när man försöker ta sig igenom "*Muschovitene ... Turcken icke olijk*". Materialet som citeras och kommenteras tillhör i många fall tidiga reseskildringar, ambassadörsrapporter och flygblad, eller mer korrekt enbladstryck, från 15-1600-talen, vilka inte är något man snubblar på vid ett ordinarie besök på ett forskningsbibliotek.

Respondentens svar på varför citaten var så många ger oss även en tankeställare i det dagliga skrivandet och citerandet: "böcker och källor kan försvinna, se på Linköpings bibliotek." Som vi alla känner till brann detta forskningsbibliotek för något år sedan. Någon gång förekommer påtagliga upprepningar vilka borde ha korrigerats då de känns som utfyllnadsmaterial.

Semiotik i förhållande till heraldik berördes endast med någon mening av opponenter och ansågs icke vara relevant i detta sammanhang. Den heraldiska bilden på en vapensköld har inte den betydelse, som läggs in i ordinära tecknade och målade bilder, där en semiotisk diskussion kan föras. Heraldiska geometriska figurer kan dock få en sentida innebörd, som inte avsågs när de tillkom. Den sentida betydelsen är emellertid irrelevant eftersom ett vapens bildinnehåll är klargjort genom sin blasonering redan vid tillkomsten. En kortare diskussion om mening - innebörd och budskap - hos heraldiken fördes också mellan opponent och respondent, men ordens betydelse hade preciserats på ett godtagbart sätt redan på ett tidigt stadium i avhandlingen av Tengström.

Vilka är då de ryssattribut och deras svenska motsvarigheter, som är aktuella under vasakungarnas tid och som vi träffar på inom heraldiken? Några av dem är ryssesabeln, ryssespännen, ryssespilen och ringbrynjan och den ryska ör-

nen. De motsvaras av de svenska, eller om man så vill de gotiska föremålen, som lanser, det raka svärdet, armborstet, dalepilen och riddarharnesket, därtill det stolta uppresta, gotiska lejonet. Den ikonologiska heraldiken får här visa på mening och innebörd hos de vapen, som tillkom för landskap, ätter och personer, vilka hade direktkontakt med det moskovitiska riket och dess härskare i öster.

Att Ivan den förskräcklige var sinnessjuk under större delen av sin regenttid, bidrog till uppluckring av moral och etik och mänskliga känslor, både hos honom och hans omgivning, vilket vittnas om i brev, flygblad och resebeskrivningar från större delen av 1500-talets Europa. Redan under tsarens tidiga regeringstid skriver Gustav Vasa i ett brev till Kristian III om ryssarnas grymhet mot en värlös befolkning med *"intagende, häriende och brännende, mordh och roof, turcken ické olijk"*. Det är den ryska grymheten, okristligheten, tyranniet och barbariet som skall bekämpas. Europa måste skyddas mot attacker från öst. I första delen av avhandlingen lägger Tengström fram olika bevis för att Ryssland och dess befolkning inte hör till Europa utan till Asien.

Professor Lindberg kommenterade författarens användande av citaten i avhandlingen, eftersom han ansåg att de ej prövades källkritiskt i tillräckligt hög grad. Källorna var tendentiösa, vilket väl också ligger inbyggt i själva propagandans natur. Syftet med spridningen av denna typ av citerade skrifter, som behandlar moskoviternas levnad, utgör propagandans verktygsmedel. Propagandans uppbyggnad går ut på att visa på en mängd negativa förhållanden, dock med ett uns av sanning för att göra allt trovärdigt. Det är en sanning lika gammal som sättet att styra människor.

Flertalet av de heraldiska motiv som skapades i Sverige kom, på ena eller andra sättet, att

gestalta kampen mellan svensk och ryss, got och asiat, kristen och hedning, civilisation och barbari. Tengström hävdar att det, av det heraldiska materialet från denna tid, går att finna en tendens, ett medvetet programval från de styrandes sida. Ett val där heraldiken används som ett propagandamedel. Svenskarna hörde till dem som gärna förtalte ryssarna. Dels berodde det på den grannkontakt som förekom vid strider om gränsområden länderna emellan. Dels hade misskrediteringen ett annat syfte och det var att höja den svenska självkänslan: varje folk, som vill se sig självt som civiliserat, behöver en barbar att profilera sig emot. Sverige var i förhållande till Europa ett ungt land, ett rike som Gustav Vasa med söner behövde profilera och stärka till en helhet, då var det ryska barbariet bra att spegla sig i. Genom citaten får vi en tidstypisk inblick i Västerlandets syn på Ryssland och ryssarna.

Tengström för även en jämförande notdiskussion mellan nutidens och 1500-talets syn på Ryssland, vilken troligen är mer aktuell och näraliggande för en person med rötterna i ryska grannlandet Finland än för nutidens svenskar, som har Östersjön som en barriär. Vi i Sverige har inte upplevt ryska soldater på egen mark vilket finnarna fått känna av, inte enbart under 1500-talet utan även i nutid. Det går emellertid inte att kringgå att både tyskromerske kejsaren Maximilian och drottning Elisabeth av England uppfattade ryssen som en ociviliserad barbar. Det var inte enbart den svenske regenten som använde sig av de ryska motiven i vapenbilderna. Även kejsar Karl V såg till att de som befunnit sig på barbarers område fick synbara tecken i sina vapenbilder. Sigismund von Herberstein, som var tyskromerske kejsarens sändebud i Ryssland 1516-1518, fick nya hjälmprydnader i form av en spansk kung, en romersk kejsare och en rysk tsar iklädd toppig pälsbräm

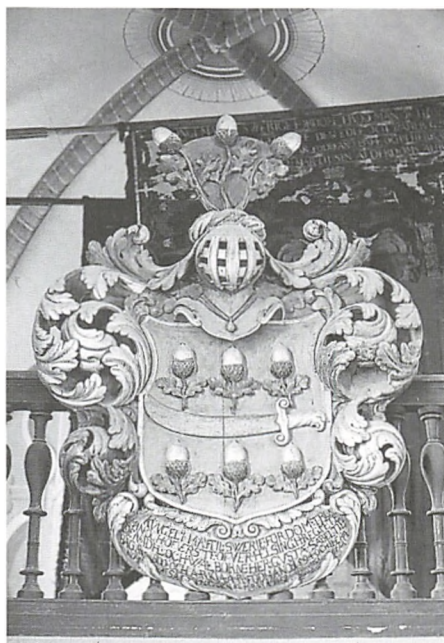
mössa och försedd med både kroksabel, gissel, skytbåge och pil.

Så långt den sociala, politiska och humanistiska situationen beträffande länderna där Tengström rekonstruerar den historiska kontexten, i vilken och av vilken de heraldiska bilderna framträder i sin fulla betydelse. Den heraldiska delen, som utgör avhandlingens andra bok, behandlar olika typer av vapenmotiv i form av den ryska kroksabeln, rysepilar och rysebåge, vilka förekommer på sköldar av olika typer.

När då en svensk som Jören Månsson av Nokia-släkten, vilken *"förleedne winter giorth vår och Swerigis Riikes fiende thenn Tyrannen Muscowiten och hans lannd affbräck och skade."* adlas av Johan III i maj 1573 får han ett vapen som visar en ryssesabel. Vapenbilden med sina två över en försilvråd hästsko med en bjälkvis ställd rysk sabel skall för alltid påminna om ryttmästare Månssons insatser för Sverige, både vid Nyslott och vid bckämpandet av fienden från öster.

Den ryska sabeln finns på ett flertal bilder från medeltiden vilka föreställer människor i Ryssland. Även på kartor där Ryssland symboliseras av en furste eller ryttare bärande den toppiga ryssmössan och en stor, krokig sabel och/eller en kraftigt svängd skyterbåge.

Kroksabeln och de ryska pilarna har placerats i det Wachtmeisterska adelsvapnet, vilket Hans Wachtmeister erhöll 24 maj 1578 av Johan III för sin trohet mot svenske kungen vid strid mot moskoviterna. Den försilvrade ryssesabeln placerades i det nedre fältet på skölden medan tre störtande, nedåtriktade rysepilar fick bli hjälmprydnad. Att sabeln framställs bjälkvis symboliserar ett underkastande, ett nedlagt vapen. Det är uppgifter av denna typ där personhistoria, heraldik och politik blandas, som gör att läsningen inte blir övermäktig utan fascinerar.

Gustaf Jonsson Sabels (1564-1659) huvudbanér, Skoklosters kyrka. Foto L. Tengström.

Ryska - skyter - bågen har bland annat tecknats på Salomon Jönssons (Boga) vapen i gul och blått från 1594 då han adlades av Sigismund. Tengström gör en ingående genomgång av bågtypen, som är en kompositbåge, vilken består av flera olika material, som trä, horn, ben och senor, och påminner till typen om amorfbågen, en flerfaldigt böjd båge. Motsatsen är långbågen, som tillverkas av en trädstav.

Den eleganta kombinationsbilden på avhandlingens båda pärmar visar Finlands, lika med storfurstendömet Finlands, vapen och Johan III:s Salvatorsordens kedja. Motivet i skölden är ett krönt lejon med öppen krona, det gotiska lejonet, som upprest med högra ramen omfattar ett draget, huggande svärd, samtidigt

som baktassarna trampar på en moskovitisk sabel. Om lejonet syftar på Folkungalejonet borde även ringen på lejonets svans finnas med, vilken ses på Valdemars och Magnus' vapenbilder. Dessutom är lejonets svans på deras vapen inte delad utan har endast en tofs.

Det är intressant att se dåtidens tanke bakom ett områdes maktsymbol. När landskapsvapnen tillkom inför Gustav Vasas begravning fick de fyra gränslandskapen krigiska vapen i sina sköldemärken. Det var armborstpilar, skyterbågen och Karelens två mot varandra med sidovapen huggande beväpnade armar. De centrala landskapen erhöll majestätiska djur så som lejon och grip. Lapplands vapen med en naken vildman har ofta diskuterats helst i nutid, då de gamla berättelserna som ligger till grund för forna tiders beskrivningar har förträngts. Tengström hänför ursprunget till Olaus Magnus bilder på sin Carta marina från 1539. Vildmannen är den fornnordiske sagohjälten Starkad eller Starkotter som beskrivs både av Saxo och i isländska källor. Det var lämpligt att placera honom, den starke och oövervinnelige hjälten i gränslandskapets vapen. Inställningen att Skytien och Asien börjar vid Finlands östgräns var en sanning som tidigt hävdades och även påpekats av Johannes Magnus i hans bok om Norden från 1532.

Ett antal vapen i Sverige tycks vid första anblicken föra ett "standardmotiv" på vapenskölden, det gäller sköldknektarnas vapen. 1606 utfärdade hertig Karl "vårt Tryckte Mandat" efter ett förintande slag nära Riga. Detta mandat tillkom för att skapa ett tungt, inhemskt fotfolk, en elitkår, som skulle få ett gemensamt sköldemärke som igenkänningstecken. Sköldeknektens vapen var dock inte fullt likvärdigt med att upphöjas i adligt stånd, även om soldaten fick föra ett heraldiskt vapen. Grundmotivet i skölden kom att bestå av en harneskklädd, höjd arm med ett huggande svärd.

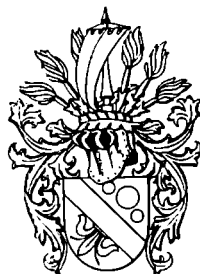
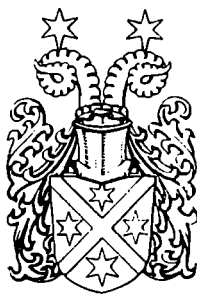
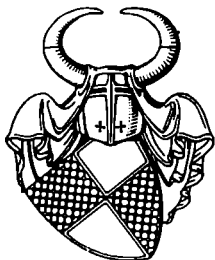

Avhandlingens pärmbild som visar ett montage av storfurstendömet Finlands vapen och Johan III:s Salvatorsordens kedja.

Det jag saknar i argumenteringen är en översikt över adelns antal i Sverige-Finland under den tid som är den centrala i avhandlingen. Hur många vapen tillkom och hur stor procent fick sköldemärken, som berör den inriktning som avhandlingen tar upp?

Sammanfattningsvis finns anledning att framhäva att Leif Tengströms forskning ger en ny vinkel och värdefulla bidrag till uppfattningen om 1500-talets politiska och sociala värld. Avhandlingen är som framgått tvärvetenskaplig, den presenterar och placerar heraldiken och dess bildvärld mot en bakgrund av idé-, mentalitets- och politisk historia, vilket ger mycket intressant och nöjsam information till läsare med olika inriktningar.

Inga von Corswant-Naumburg

Ældre numre af HERALDISK TIDSSKRIFT, HERALDISKE STUDIER, SHS-slips og SHS-blazer-badges (back-numbers of Heraldisk Tidsskrift, publications on heraldry, the SHS-armorial tie and blazer-badges, for sale):

Følgende numre kan stadig købes: 4, 18, 21, 22, 23, 25, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49-50 (jubilæumsskriftet), 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74 - Pris pr.stk. kr. 70, nr. 49-50 dog kr. 300.

Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 5, nr. 41-48. Kr. 10.

Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 7, nr. 61-70. Kr. 20.

Heraldiske Studier nr. 1. Knud Prange: Våbenanetavlen. Kr. 40.

Heraldiske Studier nr. 2. J.C. Bille Brahe: Gravmindernes Vidnesbyrd. Kr. 50.

Heraldiske Studier nr. 3. Ole Rostock: Nøgle til 808 skandinaviske skjoldholdere. København 1990. Kr. 60.

Heraldik i Norden = Heraldisk Tidsskrift nr. 49-50. Kr. 300.

SHS-slips I. Clubtie I (darkblue, w/ coat of arms in colour). Kr. 100. Udsolgt.

SHS-slips II. Clubtie II (darkblue, strewn w/small coats of arms.) Kr. 150.

SHS-blazer-badges, finest goldbraid and colours. Kr. 100.

Alle priser er excl. porto (all prices in Danish kroner and excl. postage).

Bestillinger stiles til (please send your order to):

SEKRETARIATET

Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Frederiksberg, Danmark

SHS-slips samt blazer badges.

SHS club-ties as well as blazer badges.

HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af *SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA*, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 225. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Heraldisk Tidsskrift kan ikke købes i løssalg.

Redaktør

Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark.

Redaktionsudvalg

Riddarhusgenealog Henrik Degerman, Irjala Gärd, SF-034 00 Vichtis, Finland.

Tandlæge Per Hougaard, Bülowvej 5 B, 2. sal, DK-1870 Frederiksberg C, Danmark.

Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Nørre Søgade 39, 3. sal, DK-1370 København K, Danmark.

Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, Dalen hageby 54, N-7000 Trondheim, Norge.

Patentkonsult Lars C Stolt, Birger Jarlsgatan 113 A, 4tr, S-113 56 Stockholm, Sverige.

Amtsdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, DK-4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 76

Arkivar, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark.

Fil.kand. Inga von Corswant-Naumburg, Dahlbergsvägen 16 A, S-182 64 Djursholm, Sverige.

Riddarhusgenealog Henrik Degerman, Irjala Gärd, SF-034 00 Vichtis, Finland.

Tandlæge Per Hougaard, Bülowvej 5 B, 2. sal, DK-1870 Frederiksberg C, Danmark.

Vapenmålarern Bengt Olof Kälde, Norrtäljegatan 9 A, S-753 27 Uppsala, Sverige.

Ingrid Padél, Stökhagsvägen 148, S-145 50 Norsborg, Sverige.

Patentkonsult Lars C Stolt, Birger Jarlsgatan 113 A, S-113 56 Stockholm, Sverige.

Antikvar, cand.mag. Allan Tønnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark.

Forskningsassistent, cand. phil. Susanne Vogt, Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Fredetiksberg, Danmark.

Societas Heraldica Scandinavica

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skriftserien *Heraldiske Studier*.

Heraldisk Selskabs styrelse

Arkivar, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark (næstformand).

Avdelingschef, fil.kand. Tom C Bergroth, PB 675, SF-20101 Åbo, Finland.

Advokat Hans Cappelen, Olav Vs gaten, N-0161 Oslo, Norge.

Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark (redaktør).

Civilingeniør, cand.polyt. Bo Møller, Bækkeskovvej 23, DK-2700 Brønshøj, Danmark (kasserer).

Statsheraldiker, fil.dr. Clara Nevéus, Riksarkivet, Box 12541, S-102 29 Stockholm, Sverige.

Departementschef Birgir Thorlacius, Bólstaðarhlíð 16, IS-105 Reykjavík, Island.

Antikvar, cand.mag. Allan Tønnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark (formand).

Forskningsassistent, cand.phil. Susanne Vogt, Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Frederiksberg, Danmark (sekretær).